

Društveno odgovorno poslovanje i održivi razvoj **2013.**

 TITAN
CEMENTARA KOSJERIĆ

Poštovani čitaoci,

Godina 2013, obuhvaćena redovnim Izveštajem o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju koji je pred vama, postavila je za nas još veće izazove kada je reč o tržištu na kome poslujemo. U ovom kontekstu, nastojeći da smanji negativne uticaje narastajućih ekonomskih i socijalnih uslovljenosti, naša kompanija je spremno preduzela odgovarajuće mere, kroz odgovorno ponašanje svih zaposlenih i pravovremena reagovanja na aktuelne zahteve, pri čemu se dosledno oslanjanje na naše prepoznatljive vrednosti potvrdilo kao pouzdani putokaz.

Dugoročna kriza, očito, nije pokolebala odluku da vas, četvrti put zaredom, upoznamo sa ključnim rezultatima našeg poslovanja. Ovakav pristup temelji se na korporativnim vrednostima TITAN Grupe, neodvojivim od uverenja da kontinuiranim dijalogom sa neposrednim okruženjem obezbeđujemo međusobno poverenje i razumevanje, čime potvrđujemo vitalnost naše posvećenosti društveno odgovornom poslovanju (DOP). Ovaj Izveštaj kreiran je u skladu sa zahtevima Inicijative globalnog izveštavanja G3.1, za nivo A+, a podatke predstavljene u njemu verifikovali su nezavisni revizori. Takođe, Izveštaj predstavlja izvor podataka za dokument Komunikacija o napretku, koji dostavljamo Globalnom dogovoru Ujedinjenih nacija.

Ponosni smo što je naša kompanija u avgustu 2013. godine postala članica Globalnog dogovora UN, inicijative društveno odgovornog poslovanja koja promoviše univerzalne etičke principe, pod okriljem najveće međunarodne organizacije. Usaglašenost našeg delovanja sa Deset principa Globalnog dogovora, u oblastima ljudskih prava, standarda rada, ekologije i antikorupcije, kao i činjenica da je TITAN Grupa još od 2002. godine pristupila ovoj asocijaciji, zasluženo su nas uvrstili u mrežu najveće svetske inicijative. To članstvo, kao prirodni rezultat partnerskih ulaganja i aktivnosti koje neprekidno sprovodimo, istovremeno nas obavezuje da dalje jačamo saradnju sa svim zainteresovanim stranama, da neumorno pratimo svoja postignuća i da o svojim aktivnostima adekvatno izveštavamo javnost.

Sa dragocenim iskustvom iz prethodnih godina, nastavljamo sa razvojem bezbednosne kulture, što je dugoročan proces koji zahteva uključivanje svih zaposlenih, ugovarača i poslovnih saradnika. Očigledan i nesporan napredak koji smo na ovom polju ostvarili, ne dozvoljavamo da stagnira, već ga sistemski i marljivo podstičemo razvojnim programima i primenom usvojenih lekcija u oblasti sigurnog radnog okruženja.

Tokom 2013. godine, pažnju smo usmerili na unapređenje i održavanje dobrih ekoloških rezultata koje postižemo. Nastavili smo da promovišemo odgovorno postupanje prema glavnim izazovima modernog sveta, čime potvrđujemo brigu za buduće generacije, prvenstveno kroz dalje smanjenje emisija, potrošnje vode i fosilnih goriva. Potenciranje transparentne komunikacije u vezi sa projektom korišćenja alternativnih goriva, rezultiralo je posetom Titanovoj fabriци u Bugarskoj, koju smo organizovali za predstavnike lokalne zajednice i članove Savetodavnog odbora kompanije.

Produktivni pristup održivom razvoju ostaje naša postojana platforma, označena otvorenim i konstruktivnim dijalogom sa stejkholderima. Predanost jasnoj i suštinskoj komunikaciji, uokvirenoj izveštavanjem, potvrđujemo kroz inicijativu efektivne saradnje sa ključnim društvenim akterima, jer želimo da saslušamo i razumemo njihova očekivanja i potrebe. Forum „Naša zajednica – naša odgovornost“ organizovali smo radi identifikovanja bitnih tema, prioritetnih za naše zaposlene, kupce, dobavljače, kao i lokalnu zajednicu u kojoj poslujemo, čime je politika uključivanja u kompaniji dala svoje plodove i opravdala svoj značaj, vidljiv i u ovom Izveštaju.

Iskreno posvećeni prosperitetu naših zaposlenih i klijenata, usmereni ka dobrobiti lokalne sredine i odgovornom uticaju na okruženje, nastojimo da tom nepokolebljivom strategijom pozitivno odgovorimo na promenljive i zahtevne diktate privrede i društva, ostvarujući rezultate naprednih stremljenja i gradeći povoljan radni ambijent, obeležen uspehom i poslovним dostojanstvom.

Miroslav Gligorijević,
generalni direktor

01 UVODNA REČ GENERALNOG DIREKTORA 3

02 TITAN CEMENTARA KOSJERIĆ d.o.o 5

Ideja vodilja i korporativne vrednosti	5
Kroz istoriju	6
O nama – danas	7

03 ODRŽIVI RAZVOJ 10

Upravljanje rizicima i mogućnostima	10
Kako kreiramo vrednost	12
Ciljevi za održivost	14

04 SARADNJA SA STEJKHOLDERIMA 16

Zaposleni	17
TITAN: Bezbednost pre svega	18
Razvoj za rukovodioce	21
Kupci i dobavljači – gradimo zajedničke vrednosti	22
Društvo: saradnja i dijalog u cilju unapređenja	24
Info Centar TCK	25
Konkurs „Za moj Kosjerić“	26
Izveštaj o DOP i OR za 2012. godinu	26
Globalni dogovor Ujedinjenih nacija	27

05 BRIGA O ŽIVOTNOJ SREDINI 28

Energija i klimatske promene	28
Termalna energija	28
Električna energija	28
Emisija CO ₂	29
Emisije u vazduhu	29
Vrednosti emisija u odnosu na zakonom propisane vrednosti	30
Očuvanje resursa	30
Prirodni i alternativni sirovinski materijali	30
Voda	31
Upravljanje otpadom	32
Očuvanje biodiverziteta	33

06 GRI INDIKATORI 34

07 PRINCIPI IZVEŠTAVANJA 38

TITAN Cementara Kosjerić d.o.o.

Ideja vodilja i korporativne vrednosti

Razvijamo se kao multi-regionalni, vertikalno integrисани proizvođač cementa, kombinujući vrhunsku operativnost i duh inicijative sa poštovanjem ljudi, društva i životne sredine.

INTEGRITET

- Etičnost u poslovnim praksama
- Transparentnost
- Jasna i otvorena komunikacija

ZNANJE

- Uvećanje fonda znanja
- Znanje i stručnost u svakoj funkciji
- Izvrsnost u ključnim kompetencijama

POŠTOVANJE KUPCA

- Korak ispred potreba kupca
- Inovativna rešenja
- Vrhunski kvalitet proizvoda i usluga

OSTVARIVANJE REZULTATA

- Jasni ciljevi
- Visoki standardi
- Uvećanje vrednosti Kompanije

STALNO SAMOUSAVRŠAVANJE

- Organizacija koja uči
- Spremnost na promene
- Odgovori na izazove

DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE

- Bezbednost pre svega
- Održivi razvoj
- Saradnja sa zajednicom

Kroz istoriju

1976.

Sa proizvodne linije izašao je prvi džak cementa i fabrika je zvanično puštena u rad.

1987.

Nabavljena je **savremena rudarska mehanizacija** koja je unapredila rad na rudniku.

1989.

Formirana je **jedinica za prevoz cementa**, čime je odgovoreno na potrebe kupaca.

2005.

Instalirana je oprema za **kontinuirano merenje emisija** na najvažnijim emiterima (peć, mlin cementa, mlin za čvrsta goriva).

2004.

Investirano je u **novu komoru elektrofiltera peći i silos za skladištenje klinkera** – još jedan doprinos zaštiti životne sredine. Počelo je da radi **postrojenje za pakovanje i paletizaciju cementa** – ovo je prva fabrika cementa u Srbiji koja je celokupnu proizvodnju pakovanog cementa isporučivala na paletama i pod folijom.

2002.

Izvršena je **prva rekonstrukcija predgrejača peći**, uz povećanje kapaciteta proizvodnje. Cementara Kosjerić postaje deo **TITAN Grupe**.

2006.

Sprovedena je sertifikacija u skladu sa standardom **ISO 9001**.

2007.

Postavljen je **novi vrečasti filter** na mlinu cementa.

2010.

Počelo je da radi **postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda**. Sprovedena je sertifikacija u skladu sa standardima **OHSAS 18001 – Bezbednost i zdravlje na radu i ISO 14001 – Zaštita životne sredine**.

2013.

Počelo je da radi postrojenje za recirkulaciju vode i skladištenje i doziranje suvog pepela. Verifikovan je treći **Izveštaj o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju za 2012. godinu**, u skladu sa standardima Inicijative globalnog izveštavanja; **nivo B+**.

2012.

Verifikovan je drugi **Izveštaj o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju za 2011. godinu**, u skladu sa standardima Inicijative globalnog izveštavanja; **nivo C+**.

2011.

Dobijena je integrisana **IPPC dozvola**, u skladu sa Zakonom o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine – prva u Srbiji. Dobijena je **CE oznaka** za dva tipa portland kompozitnog cementa. Objavljen je prvi **Izveštaj o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju**.

Ključni finansijski pokazatelji	2011	2012	2013
Ukupna imovina (000 €)	49.228	42.128	44.152
Direktno generisana vrednost (000 €)*	42.185	37.933	30.431
Kapital (000 €)	45.906	39.268	41.800
Distribuirana ekonomska vrednost (000 €)	26.831	25.414	20.665
Operativni troškovi (000 €)**	18.997	17.127	14.302
Zarade i benefiti zaposlenih (000 €)	5.844	6.046	4.586
Kamate na primljene kredite (000 €)	37	10	4
Porezi koji su teretili troškove (000 €)	1.873	2.122	1.715
Pro bono izdaci za lokalnu zajednicu (000 €)	79	109	59
Uvećanje ekonomske vrednosti kompanije (000 €)	15.354	12.518	9.766
Profit pre kamate, poreza i amortizacije (000 €)	16.527	14.596	10.940
Neto profit (posle poreza na dobit) (000 €)	13.257	15.869	8.439
Prinos na angažovani kapital***	29,4%	47,5%	32,0%
Profitna marža pre kamate, poreza i amortizacije****	39,3%	38,9%	36,4%
Rigorozni racio likvidnosti*****	1,0	6,0	8,1

* Direktno generisanu vrednost čine: prihodi od prodaje, prihodi od zakupa, finansijski prihodi i prihodi od kamata, neto dobici i gubici po osnovu prodaje NPO

** Operativni troškovi obuhvataju nabavnu vrednost prodate robe, troškove materijala i ostale poslovne rashode umanjene za različite vrste poreza

*** Odnos neto profita i prosečnog stanja kapitala na početku i kraju godine, umanjenog za novčana sredstva

**** Odnos profita pre kamate, poreza i amortizacije i prihoda od prodaje cementa uključujući transport

***** Odnos novčanih sredstava i kratkoročnih obaveza

Ključni nefinansijski pokazatelji	2011	2012	2013
Vrednost distribuirana stejkholderima (000 €)	50.195	54.122	34.379
Broj zaposlenih (na kraju godine)	307	261	259
Ukupan iznos nabavki (000 €)	22.307	22.439	16.007
LTIFR*	3,72	4,19	0
Ukupna direktna emisija CO ₂ (kg/t _{proizvoda})	623	650	623
Zahvaćena voda (m ³)	525.321	660.933	597.684
Potrošnja termalne energije (TJ)	1.272	1.201	885
Troškovi zaštite životne sredine (000 €)	330	285	260

* Broj povreda na radu normalizovano na 1.000.000 radnih sati = Broj povreda na radu sa izgubljenim danima X 1.000.000 / Ukupan broj radnih sati koji su ostvarili direktno zaposleni tokom godine

Proizvodi **TITAN Cementare Kosjerić (TCK)** odgovaraju na osnovne društvene potrebe, na način koji obezbeđuje kvalitet, trajnost, sigurnost, efikasnost, ekonomičnost, povezivanje, kao i estetiku. Tokom 2013. godine, prvenstveno brinući o krajnjim korisnicima naših proizvoda, i poštujući propise regulative koja se primenjuje u Evropskoj uniji, kompanija je preuzeila odgovornost za redukciju šestovalentnog hroma u cementima. Ovim je unapređena prevencija alergijskog dermatitisa prilikom eventualnog kontakta cementa sa kožom.

NAŠI PROIZVODI

CEM II/B-M (V-L) 32.5R	CEM II/B-M (V-L) 42.5R	CEM II/A-M (S-L) 42.5N
Pored stabilnog kvaliteta (utrošak vode, vreme vezivanja), ovaj cement karakterišu i visoke rane čvrstoće, dobra svojstva ugradivosti, umerena otpornost na izloženost agresivnim vodama, kao i umeren razvoj toplove hidratacije, tako da je proizvod povoljan za individualnu gradnju, zidarske radove i završne građevinske radove.	Cement za široku primenu, od proizvodnje transportovanog i pumpanog betona, do izrade svih vrsta armiranobetonskih konstrukcija. Pogodan je i za proizvodnju završnih materijala u građevinarstvu. Osim što ispunjava zahteve za ujednačenim kvalitetom, kao i visokim ranim i kasnim čvrstoćama, ovaj cement ima mogućnost postizanja visokih marki betona.	Cement za spravljanje svih vrsta betona, naročito pogodan za pripremu betona koji se koristi u agresivnim sredinama; pokazuje visoku otpornost na dejstvo mraza i soli. Pogodan za izradu masivnih betonskih konstrukcija, izgradnju mostova, tunela, puteva i drugih objekata. Ima izvrsna svojstva ugradivosti, i postiže visoke marke betona.

Globalna strategija kompanije uvažava potrebe svih aktera, dugoročno osigurava pregled efikasnosti i uspeha rada organizacije, i omogućuje menadžmentu da se fokusira na prioritete rukovođenja. To je osnovni instrument kojim kompanija ostvaruje svoju viziju – da ekonomski, ekološki i društveno budemo jedan od najodgovornijih proizvođača građevinskih materijala. Posvećeni razmeni znanja unutar kompanije i orientisani na takvu saradnju sa drugim kompanijama – članicama TITAN Grupe, nastojimo da naše kompetencije usavršimo i uložimo u ostvarivanje strateških prioriteta.

U realizaciju poslovnih ciljeva, TCK brižljivo implementira svoje etičke principe, sadržane u Kodeksu ponašanja kompanije, istovremeno obezbeđujući racionalan pristup oceni rizika i koncipiranju proaktivnih odgovora na njih.

Identifikovani rizici	Odgovori – mogućnosti
Javne finansije – uticaj na tržište cementa	S obzirom da je uticaj kompanije na ekonomske okolnosti minimalan, kompanija upravlja operacijama odgovorno, fokusirajući se na najvažnije investicije i brigu o zaposlenima, ne izlažući se nesigurnim finansijskim rizicima.
Zapošljavanje i razvoj najboljih kandidata – lokacija kompanije	Korporativne vrednosti inkorporirane su u sve aspekte poslovanja i poslovnog odlučivanja u kompaniji. U skladu sa svojim politikama, TCK nudi jednakе mogućnosti, kao i mogućnosti za razvoj, i zaradu koja je u skladu sa zahtevima tržišta i relevantnim propisima. Kompanija razvija programe edukacije za mlade nezaposlene u lokalnoj zajednici.
Restruktuiranje organizacije	Uzimajući u obzir visoku stopu nezaposlenosti, brigu o zaposlenima i sigurnost operacija, TCK sprovodi programe restrukturiranja u skladu sa tržišnim uslovima, na odgovoran način, vodeći računa da isplaćene otpremnine u najmanju ruku odgovaraju zakonskim zahtevima.
Bezbednost i zdravlje na radu	Bezbednost je prioritet kompanije, koja nastoji sistematicno da unapredi uslove rada za zaposlene i ugovarače, kroz razvoj bezbednosne kulture, treninge, jasne i efektivne procedure OHSAS 18001, i dovoljan broj zaposlenih sa neposrednom odgovornošću za ovaj aspekt biznisa.
Klimatske promene	Kako bi smanjila emisije gasova sa efektom „staklene bašte“, kompanija kontinuirano ulaže u najbolje dostupne tehnologije, nastojeći da poveća udeo alternativnih sirovina, uvede alternativna goriva i unapredi energetsku efikasnost.
Širenje principa DOP kroz lanac nabavke	Odnosi sa dobavljačima i ugovaračima uređeni su Procedurom nabavke (ISO 9001), kao i Kodeksom ponašanja za nabavku, koji se odnosi i na pitanja ljudskih prava i korupcije. TCK kontinuirano razvija mehanizme koji obezbeđuju usklađenost sa najvišim standardima u svim fazama lanca vrednosti.

Iako je 2013. bila još jedna u nizu nestabilnih godina, podstaknutih finansijskom krizom iz 2008, kompanija je, poštujući zahteve tržišta Srbije, Crne Gore i Hrvatske, ostala fokusirana na strategiju održivosti, uspostavljajući ravnotežu između kratkoročnih i dugoročnih uticaja i mogućnosti, i ulazeći u stalna unapređenja.

Naši ključni prioriteti u oblasti društveno odgovornog poslovanja, u skladu sa širom strategijom i politikom DOP, bili su:

- osnaživanje zaposlenih
- kontinuirana saradnja i uključivanje stejkholdera
- promocija poslovnih rešenja koja donose obostranu korist, društvu i kompaniji.

Kontekst u kome poslujemo:

Indeks korupcije u Srbiji (2013)	
Pozicija:	Rezultat:
72 /177	42 /100

Izvor: Transparency International (transparency.org)

Bruto domaći proizvod po stanovniku	
2011:	2012:
5.964 USD	5.190 USD

Izvor: The World Bank (worldbank.org)

Stopa nezaposlenosti	
2012:	2013:
23,9%	22,59%

Izvor: Međunarodna organizacija rada (ilo.org)

Održivi razvoj

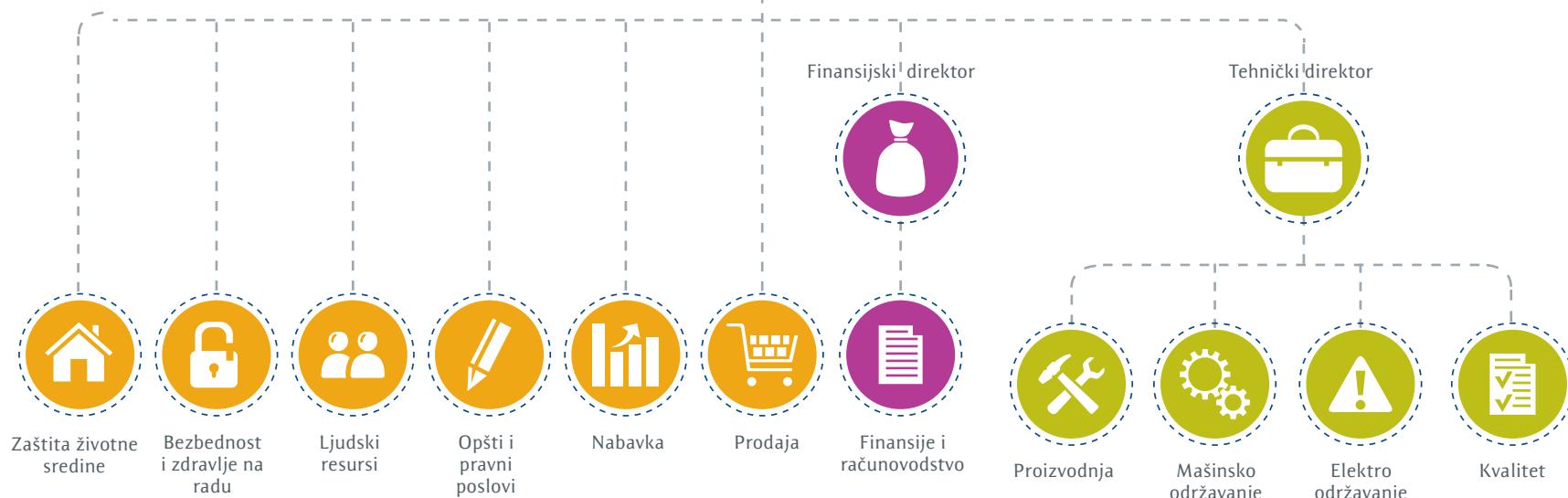
Saglasno usvojenoj Viziji društveno odgovornog poslovanja: „da uvek ostvarujemo svoje poslovne ciljeve i kreiramo vrednosti, na etičan i društveno odgovoran način, čineći što manje lošeg, i nastojeći da činimo što više dobrog“, posvećeni smo stvaranju visokih standarda u svim oblastima delovanja, kao i održivom rastu koji integriše ljudske, ekološke i društvene dimenzije u prirodu naših poslovnih odluka. Zalažemo se da prosperitetno utičemo na sveukupno okruženje, da doprinesemo dobrobiti naših zaposlenih i njihovih porodica, uz konstantno podsticanje neposrednog i šireg društvenog razvoja.

Upravljanje rizicima i mogućnostima

Prepoznavanje socijalnih, ekoloških i finansijskih rizika za kompaniju, ima suštinsku važnost za našu poslovnu orientaciju, rezultate i društvenu dozvolu za rad. Zbog toga se, svake godine, u TCK sprovode odgovarajuće revizije i analize, usklađene sa zahtevima međunarodnih ISO standarda. Upravljanje rizicima predstavlja proaktivnu primenu naših znanja, veština i sposobnosti, kako bismo razumeli i spremno odgovarali na promenljive izazove bližeg i globalnog okruženja.

Najviše upravno telo TCK, Odbor direktora, kreira najvažnije poslovne odluke, u skladu sa principima korporativnog upravljanja koji se primenjuju na globalnom nivou, dok **lokalni Odbor direktora** (jedan od tri člana je žena), obezbeđuje implementaciju ovih odluka i ocenjuje povratne informacije dobijene od stejkholdera. Komunikacija je obezbeđena na više nivoa – kroz raznovrsne forme dijaloga sa lokalnom zajednicom, na redovnim sastancima sa najvišim menadžmentom, posvećenim revidiranju poslovnih rezultata, kao i na godišnjim sastancima o učinku i razvoju zaposlenih. Rukovodstvo kompanije razmatra sve rizike koje nameće poslovno okruženje, kao i dugoročne uticaje i mogućnosti uslovljene ekološkim i društvenim okolnostima.

Organizaciona struktura TCK

Odbor za društveno odgovorno poslovanje TCK, obezbeđuje i nadzire implementaciju programa koji unapređuju ključne oblasti iz domena korporativne odgovornosti, kao što su: bezbednost i zdravlje na radu, zaštita životne sredine, lokalni razvoj i korporativno upravljanje. Odbor, u čijem sastavu je zastupljeno 40% žena, čini najviši menadžment kompanije, što govori o ozbiljnosti kojom se pristupa analizi rizika i mogućnosti za unapređenje rada u ovoj oblasti. Na redovnim sastancima, usvajaju se ciljevi i formuliše akcioni plan koji osigurava njihovu realizaciju, uvezvi u obzir potrebe kompanije, društva i okruženja.

Sadržaj **Kodeksa ponašanja TITAN Grupe**, koji je distribuiran tokom 2012. godine, predstavljen je tokom maja i juna 2013. godine, na interaktivnim radionicama organizovanim za 95% zaposlenih, u ukupnom trajanju od 293 sata. Dokument, ažuriran u skladu sa

međunarodnim standardima održivosti i društvene odgovornosti, bavi se etičkim pitanjima i obezbeđuje smernice koje definišu principe našeg poslovanja, kako bi se svima omogućilo da razumeju šta se od njih očekuje u svakodnevnom radu. Ovim potezom, zaposleni su upoznati sa najvišim standardima koje kompanija primenjuje u poslovanju, uključujući striktno poštovanje zakona i ljudskih prava, kao i međunarodnih konvencija koje se odnose na borbu protiv korupcije, zaštitu poverljivih informacija, promovisanje održivog razvoja, kao i relacije sa ključnim saradnicima.

U svetlu neizvesnog razvoja globalne ekonomije, kompanija primenjuje sve mere predostrožnosti, kako bi nastavila unapređenja u oblastima na koja može da utiče, ostajući usredsređena na finansijsku, socijalnu i ekološku stabilnost i ulazući dugoročno u održivi razvoj.

Kako kreiramo vrednost

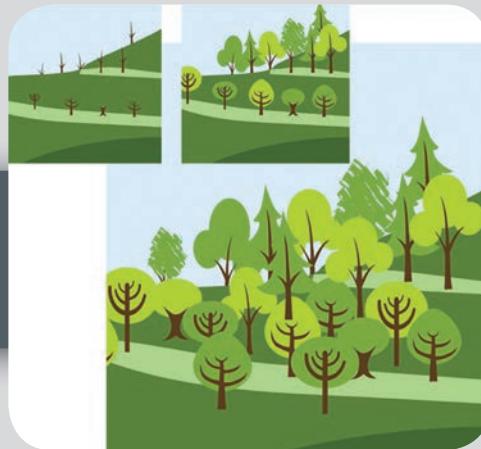
S obzirom da naše operacije utiču na naše okruženje, nastojimo da smanjimo ili eliminišemo ove uticaje, obezbeđujući ravnotežu između ekonomskih, socijalnih i ekoloških ciljeva.

471.709 t sirovina eksplorisano je u dva aktivna rudnika

714.251 m² jeste ukupna površina aktivnih rudnika,
od čega je **422.469 m²** obuhvaćeno eksploracijom

364.849 t iznosila je ukupna proizvodnja cementa

Ukupna **sredstva za bezbednost i zdravlje na radu**: više od **86.000 evra**

Osnovni uticaji rudnika:

- Buka i prašina
- Vibracije
- Promena reljefa
- Potencijalni uticaj na biodiverzitet
- Utrošak energije

Osnovni uticaji proizvodnje cementa:

- Emisija CO₂
- Utrošak energije
- Ostale emisije (prašina, NO_x, SO_x)

- Buka
- Potrošnja vode
- Bezbednosni rizici

Indirektni uticaji:

- Emisija CO₂
- Ostale emisije
- Korišćenje sirovina

Ukupna **ulaganja u zaštitu životne sredine**: više od **830.000 evra**

Kroz **direktne poreze državi i lokalnim vlastima**: više od **7.500.000 evra**

Dobavljačima, za proizvode i usluge: više od **16.000.000 evra**,
od čega **80% domaćim dobavljačima**

Više od **131.000 evra** uloženo u razvojne programe u lokalnoj zajednici, od
čega 70% kroz donacije u novcu, a 30% kroz donacije u materijalu

Zaposlenima, kroz **plate i beneficije**: više od **4.500.000 evra**

Svaki zaposleni pohađao je, prosečno, **30 sati** različitih razvojnih programa

Ciljevi za održivost

Ključne ciljeve, koji odražavaju našu posvećenost korporativnim vrednostima i doslednu primenu principa održivog razvoja, redovno revidira i ažurira najviše rukovodstvo kompanije.

Ciljevi	Učinak 2012	Učinak 2013	Nastojanja za 2015. godinu
Zaposleni i radno okruženje			
Unapređenje kompetencija, znanja i veština	33,74 sata treninga po zaposlenom 237 evra iznosi prosečno ulaganje u razvoj po zaposlenom	29,67 sata treninga po zaposlenom 194 evra iznosi prosečno ulaganje u razvoj po zaposlenom	Najmanje 30 sati obuke po zaposlenom Nastaviti sa unapređenjem kompetencija
Etičnost u poslovanju	Distribucija Kodeksa ponašanja TITAN Grupe	Obuke za primenu Kodeksa ponašanja TITAN Grupe Implementirana procedura za prijavljivanje kršenja Kodeksa ponašanja	Primena Kodeksa ponašanja. Procedura za prijavljivanje kršenja Kodeksa ponašanja
Povrede na radu	Na 1.000.000 radnih sati frekvencija povreda na radu iznosi 4,19	Na 1.000.000 radnih sati frekvencija povreda na radu iznosi 0	Održavanje 0 povreda na radu
Kolektivni ugovor	Prepreme za potpisivanje novog Kolektivnog ugovora	Radni odnosi regulisani Pravilnikom o radu donesenim u martu 2013.	Potpisivanje novog Kolektivnog ugovora
Tržište			
Održavanje zadovoljstva klijenata	U periodu izveštavanja nije zabeležena nijedna opravdana reklamacija na proizvode	Nije zabeležena nijedna reklamacija na proizvode	Održavanje niskog nivoa reklamacija, preventivno savetovanje i edukacija kupaca
Odgovornost prema korisnicima proizvoda	Istraživanje i analiza, u cilju redukcije hroma (Cr^{6+}) u cementu	Redukcija sadržaja Cr^{6+} u cementu, do nivoa ispod 2 ppm u roku trajanja proizvoda	Uvođenje novog pakovanja cementa od 25 kg Usaglašavanje bezbednosnih oznaka na vrećama sa zahtevima EU
Edukacija kupaca i dobavljača o društvenoj odgovornosti	Postavljanje standarda socijalne i radne zaštite zaposlenih kod ugovarača, prilikom ugovaranja poslova 165 sati obuke za bezbedan rad ugovarača	Forum „Naša zajednica – naša odgovornost“ uključio je predstavnike ključnih stejkholdera 171 sat obuke za bezbedan rad ugovarača	Nastavljanje edukacije kupaca i dobavljača o DOP standardima Nastaviti sprovođenje obuka za bezbedan rad ugovarača

Ciljevi	Učinak 2012	Učinak 2013	Nastojanja za 2015. godinu
Životna sredina			
Investiranje u održivi razvoj	Više od 360.000 EUR iznosio je trošak zaštite životne sredine	Više od 820.000 EUR iznosi trošak za unapređenje životne sredine	Dalji rad na poboljšanju učinka u oblasti zaštite životne sredine
Emisija CO ₂	Ukupna specifična direktna emisija CO ₂ je iznosila 650 kg/t _{proizvoda}	Ukupna specifična direktna emisija CO ₂ je iznosila 623 kg/t _{proizvoda}	Održavanje vrednosti specifične direktne emisije CO ₂ od 628 kg/t _{proizvoda}
Energetska efikasnost	Smanjenje utroška mazuta za 14,82%, u odnosu na 2011. godinu	Smanjenje utroška mazuta za 18% u odnosu na 2012. godinu	Dalje smanjenje potrošnje mazuta: do 5%, u odnosu na 2013. godinu
Alternativna goriva i sirovine	Završena Studija o proceni uticaja na životnu sredinu Projekta korišćenja alternativnog goriva iz komunalnog i industrijskog otpada Učešće alternativnih sirovina iznosilo je 9,8%	Saglasnost Ministarstva na Studiju o proceni uticaja na životnu sredinu Projekta korišćenja SRF Učešće alternativnih sirovina iznosilo je 10,2%	Nastavak zalaganja za usklađivanja sa standardima EU, koji se odnose na korišćenje alternativnih goriva Dalje povećanje učešća alternativnih sirovina
ISO 14001	Ažuriranje dokumenata Sistema menadžmenta, kao priprema za resertifikaciju	Resertifikacija, u skladu sa ISO 14000	Održavanje sertifikata
Saradnja sa lokalnom zajednicom			
Dijalog sa stejkholderima	Sastanci Savetodavnog odbora TCK (SO TCK) Panel diskusije sa stejkholderima na teme od zajedničkog interesa	Poseta SO TCK Titanovoj fabriци u Bugarskoj koja koristi alternativna goriva u procesu proizvodnje Stejkholder forum „Naša zajednica – naša odgovornost“	Sastanci sa stejkholderima i održavanje dijaloga
Transparentnost i integritet	Izveštaj o DOP i održivom razvoju za 2012. godinu, ocena GRI B+	Izveštaj o DOP i održivom razvoju za 2013. godinu, ocena GRI A+	Unapređenje izveštavanja o DOP i održivom razvoju – kvalitetniji izveštaj
Strateški pristup ulaganju u lokalnu zajednicu	Ukupno ulaganje u programe lokalne zajednice iznosi više od 250.000 EUR	Ukupno ulaganje u programe lokalne zajednice iznosi više od 131.000 EUR	Nastaviti podržavanje važnih razvojnih programa u lokalnoj zajednici

Saradnja sa stejholderima

Strateški model kompanije zasniva se na kontinuiranim unapređenjima, potkrepljenim uverenjem da je za poslovni rast neophodno uključivanje internih i eksternih stejholdera. Pošto je obrazac upravljanja, koji podrazumeva vrednosti, misiju i strateške prioritete, zasnovan na jasnom i čvrstom okviru rukovođenja, postavljenom na nivou TITAN Grupe, uspešnost u realizaciji ciljeva čitave organizacije zavisi od lokalnih specifičnosti i napora lokalnog menadžmenta da što efektivnije uključi sve zainteresovane strane i sagleda njihove potrebe. Kompanija prepoznaće relevantne aktere u skladu sa svojim uticajima na okruženje, vodeći računa o njihovim različitim profilima i prioritetima.

U decembru 2013. godine, na forumu „Naša zajednica – naša odgovornost“, kroz konstruktivni dijalog predstavnika kompanije i

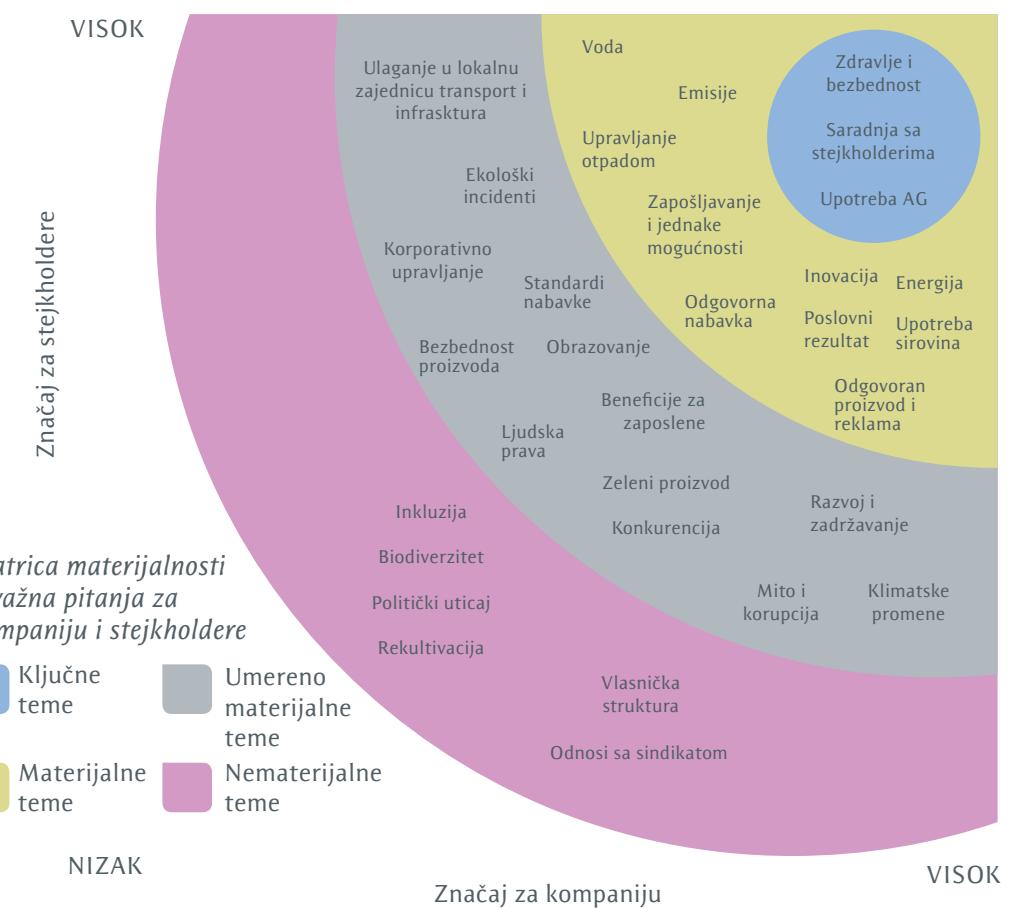
U skladu sa stalnim naporima TCK da unapređuje otvorenu i iskrenu komunikaciju na svim nivoima, predstavljen je obrazac obaveštenja o povredi Kodeksa ponašanja, kao i imejl adresa: kodekspasanja@titan.rs, koje zaposleni mogu koristiti za komentare, pitanja i sugestije u vezi sa Kodeksom ponašanja i kršenjem etičkih principa u kompaniji. U periodu koji pokriva ovaj Izveštaj, nije bilo reagovanja i prijava za kršenja Kodeksa ponašanja.

Proaktivni pristup kompanije u razvijanju dijaloga sa zainteresovanim stranama, prepoznao je i strukovno udruženje profesionalaca, Društvo Srbije za odnose sa javnošću, koje nam je dodelilo **PRIznanje** za korporativne komunikacije, nagradivši time naše angažovanje u razvoju svesti javnosti o poslovanju organizacije.

Izveštaj o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju samo je jedan od primera primene osnovnog poslovnog koncepta – stalnog samousavršavanja. Da bismo u tom pravcu unapredili transparentnost, preduzeli smo korak dalje u poštovanju međunarodnih standarda i obezbedili **nivo A+** za ovaj Izveštaj.

svih zainteresovanih strana, zajednički su identifikovane najvažnije teme koje će biti uvažene i uvrštene u buduće Izveštaje o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju, kompatibilno planovima društvene posvećenosti kompanije. Ovom prilikom, predstavnici društvenih aktera, bitnih za naše operacije, izrazili su puno poverenje u kompaniju, kao organizaciju koja poštuje propise, pa su, prema njihovoj proceni, odgovorno postupanje u lancu nabavke, mito i korupcija, ljudska prava i politički uticaji vrednovani kao teme od umerene do male važnosti.

Kao ishod permanentnog povezivanja sa okruženjem, u okviru Odbora za DOP, razvijen je petogodišnji akcioni plan, koji na kvalitetniji način uključuje sve društvene aktere i odgovara na njihova očekivanja.

Zaposleni

Radno okruženje bez povreda na radu i profesionalnih oboljenja je prioritet u poslovanju TCK. Za sprovođenje ovog čelnog zadatka neophodno je istinsko uverenje svakog zaposlenog da se **svi incidenti mogu preduprediti**, kao i svesrdno zalaganje u razvoju lične i kolektivne kulture bezbednosti. Pošto uspostavljanje i održivost sistema zavisi, pre svega, od posvećenosti svih zaposlenih, **bezbedno ponašanje i poštovanje pravila bezbednosti jesu uslov zaposlenja.**

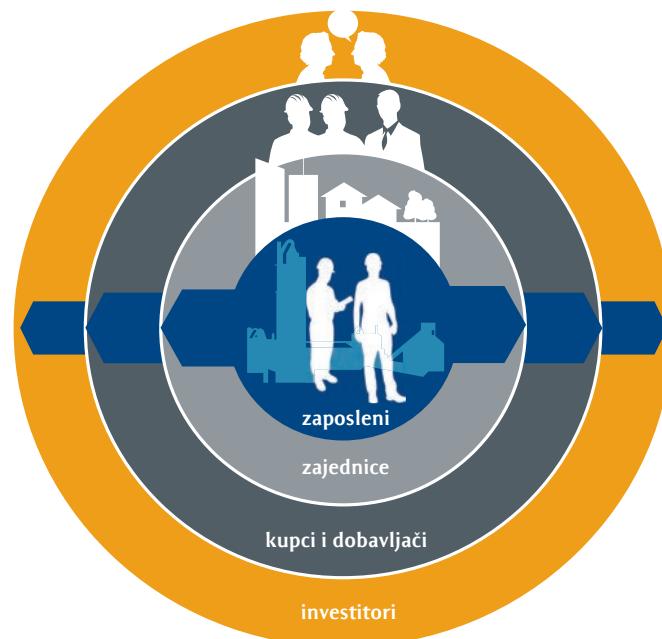
Dosadašnji trud kompanije na unapređenju bezbednosne svesti odavno je vidljiv svima koji kontaktiraju sa našim kolektivom. Da smo na dobrom putu govori i uspeh iz 2013, kada je, prvi put od osnivanja fabrike, na godišnjem nivou zabeležen podatak: 0 povreda na radu sa izgubljenim danima. Ovakvo dostignuće svakako predstavlja podstrek za dalja unapređenja bezbednosnih standarda, u neposrednom radnom prostoru i u širim okvirima.

Shodno politici Bezbednosti i zdravlja na radu, naša unapređenja u ovoj oblasti odnose se, osim na zaposlene, i na sve naše partnere: ugovarače, kupce, lokalnu zajednicu. U 2013. godini smo nastavili dobru praksu konstantnih obuka zaposlenih (realizovano je ukupno **1.545 sati** treninga, ili **5,94 sata** po zaposlenom) i naših ugovarača (ukupno 171 sat treninga, odnosno 4,75 sati po ugovaraču). Znatan broj sati bezbednosne obuke govori o našoj spremnosti da u podršci odgovornom ponašanju podjednako posvetimo pažnju svima u našem radnom okruženju.

Sve predviđene obuke se unapred planiraju i precizno osmišljavaju, a kao izvori informacija za te korake služe istrage incidenata, revizije bezbednosnih dokumenata, predlozi i sugestije zaposlenih.

Najznačajnije obuke održane u 2013. godini su:

- bezbednost u vožnji
- upravljanje promenama
- bezbednost pri rukovanju opasnim materijalima
- ukazivanje prve pomoći

Parametar	Definicija	2011	2012	2013
Fatalne povrede	Broj povreda na radu sa fatalnim ishodom	0	0	0
LTI*	Broj povreda na radu sa izgubljenim danima *	2	2	0
LTIFR**	Frekvencija povreda na radu normalizovan na milion radnih sati **	3,72	4,19	0
LTISR***	Broj izgubljenih kalendarskih dana usled povreda na radu normalizovano na milion radnih sati ***	262	898	146 ****
AR	Broj dana odsustva sa rada normalizovano na 200.000 (GRI definicija)	5.453	5.076	5.082
Profesionalna oboljenja	Broj izgubljenih kalendarskih dana usled profesionalnih oboljenja	0	0	0
Sati obuka za zaposlene	Prosečan broj sati obuke o bezbednosti po zaposlenom	6,31	11,01	5,94

* LTI Povredom na radu se smatra svaka povreda zbog koje je zaposleni odsutan sa posla jedan ili više radnih dana ne računajući dan povrede.

** LTIFR Broj povreda sa izgubljenim danima* 1.000.000 / Ukupan broj radnih sati koji su ostvarili direktno zaposleni tokom godine

*** LTISR Ukupno izgubljenih kalendarskih dana u godini usled povreda na radu* 1.000.000 / Ukupan broj radnih sati koji su ostvarili direktno zaposleni tokom godine.

**** Broj izgubljenih kalendarskih dana iz 2013. godine posledica je povrede nastale u prethodnom periodu.

Stalna dvosmerna komunikacija između menadžmenta i zaposlenih odvija se putem uključivanja zaposlenih u sve aktivnosti čija je svrha unapređenje bezbednosti i zdravlja u radnom okruženju. Zaposleni su aktivni u **Odboru za bezbednost** formiranom od pet predstavnika Sindikata (koji predstavljaju 80% zaposlenih) i tri predstavnika poslodavca. Takođe, angažovani su u istragama incidenata, davanju predloga i sugestija za unapređenje sistema, revizijama bezbednosti i drugima korisnim aktivnostima.

Bezbednost i zdravlje na radu su prva i najvažnija tema svih sastanaka, na svim nivoima rukovođenja, uključujući i pripremne sastanke koje vođe radnih grupa sprovode sa zaposlenima pre početka bilo koje radne aktivnosti.

Određivanje stepena uspostavljenosti sistema BZNR bilo je predmet **Revizije 360 stepeni**, koju su sproveli BZNR menadžer TITAN Grupe i regionalni BZNR menadžer. Nivo uspešnosti za 2013. godinu iznosi 94,7% i predstavlja uočljiv pomak u odnosu na 85,4% u 2012. godini.

Krajem 2013, uspešno je, bez neusaglašenosti i primedbi, završena i resertifikacija po standardu **OHSAS 18001**.

Briga o zaposlenima i njihovim porodicama odražava korporativne vrednosti TCK. Stoga, zaposlenima su garantovane pogodnosti, koje prevazilaze odredbe radnih i srodnih propisa na nacionalnom nivou:

1. Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja (24/7):

a. Smrt usled nesrećnog slučaja	1.200.000 dinara
b. Trajni invaliditet	2.400.000 dinara
c. Smrt usled bolesti	600.000 dinara
d. Troškovi lečenja	400.000 dinara

2. Dobrovoljno zdravstveno osiguranje u slučaju težih bolesti i hirurških intervencija

a. Za bolesti	100.000 dinara
b. Za hirurške intervencije	100.000 dinara

Promovišući brigu o zdravlju i akcije za prevenciju oboljenja, kompanija je u novembru i decembru 2013. godine jasnom logistikom doprinela sprovođenju pregleda mamografom za zaposlene starije od 50 godina, koje je iniciralo Ministarstvo zdravlja Republike Srbije.

TITAN: Bezbednost pre svega

U saradnji sa Osnovnom školom, lokalnom stanicom policije, domom zdravlja i dobrotvornim vatrogasnim društvom, volonteri TCK su tokom novembra, zajedno sa 80 učenika četvrtog razreda, otkrivali osnovna pravila bezbednosti. Na tom polju, prioritetnom za kompaniju, rad sa najmlađima doprinosi kulturi prevencije i populariše odgovoran stav prema rizičnim situacijama koje mogu ugroziti ličnu i opštu sigurnost. Deca i roditelji su ovu inicijativu ocenili najvišim ocenama, a bezbednosni kalendar za 2014. godinu podseća na naučene lekcije.

Kompanija je usvojila **Smernice za upravljanje ljudskim resursima** radi ostvarivanja osnovnog načela: „obezbediti emotivnu i mentalnu posvećenost naših zaposlenih“. Obavezali smo se da ponudimo jednakе mogućnosti i ne dozvolimo nijedan oblik diskriminacije, promovišući otvorenost, transparentnost i meritokratiju u svim našim politikama i praksama zapošljavanja i rada. Smernice dodatno podržavaju pravo zaposlenih na slobodu udruživanja, u okviru lokalnih propisa, i zabranjuje prinudni, obavezan i rad dece. Prakse zapošljavanja i rada u okviru TITAN Grupe u skladu su sa osnovnim načelima Deklaracije Međunarodne organizacije rada o osnovnim principima i pravima na radu.

Za TCK karakteristična je dugoročnost zaposlenja, a zaposleni prilikom odlaska u penziju dobijaju otpremninu, u skladu sa lokalnim zakonskim odredbama. Svi zaposleni u kompaniji rade

puno radno vreme, a najniže osnovne zarade isplaćene u decembru 2013. iznosile su 2,4 puta više nego zakonom propisana minimalna zarada. Osnovna zarada za svakog zaposlenog prilagođena je uslovima tržišta i važećim propisima, pri čemu se strogo vodi računa da se obezbedi istovetna polazna zarada za zaposlene na istom radnom mestu.

Tokom 2013. godine i trajanja pregovora sa Sindikatom TCK za zaključivanje Kolektivnog ugovora kod poslodavca, radne odnose regulisao je Pravilnik o radu, koji je obezbeđivao navedena prava za zaposlene, obavljanje aktivnosti sindikalne organizacije, kao i obavezu poslodavca da o svakoj značajnoj promeni u poslovanju obavesti zaposlene, 8 dana pre predviđenog nastanka promene.

ZAPOSLENI u TITAN Cementari Kosjerić, na dan 31.12.		2011		2012		2013	
Broj zaposlenih sa punim radnim vremenom		302		256		256	
Broj zaposlenih na određeno vreme		5		5		3	
Ukupan broj zaposlenih		307		261		259	
Broj zaposlenih, po polu							
žene		broj	%	broj	%	broj	%
46		14,98		35	13,41	35	13,51
muškarci		261	85,02	226	86,59	224	86,49
Zaposleni koji su dobili povratnu informaciju o učinku i razvoju							
žene		broj	%	broj	%	broj	%
13			12,70	14		12	
muškarci		26		29	15,41	28	15,38

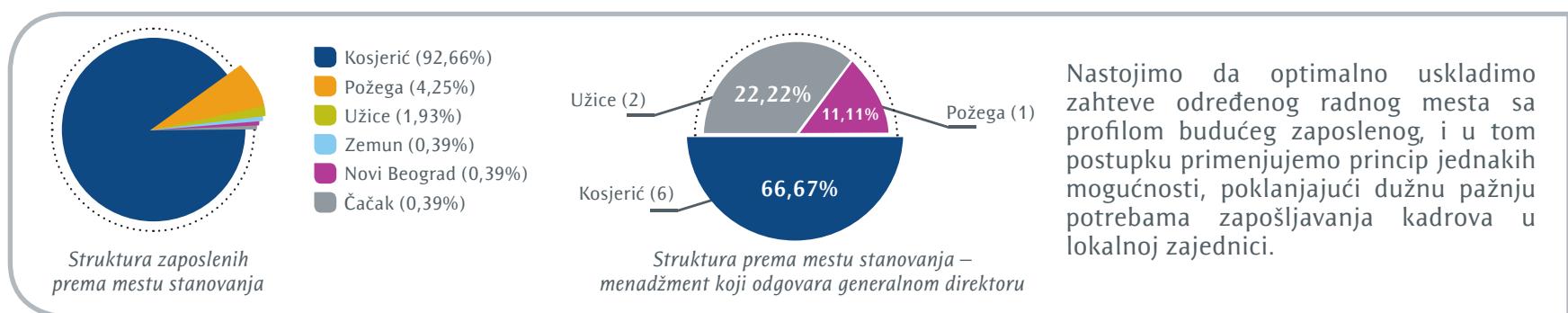
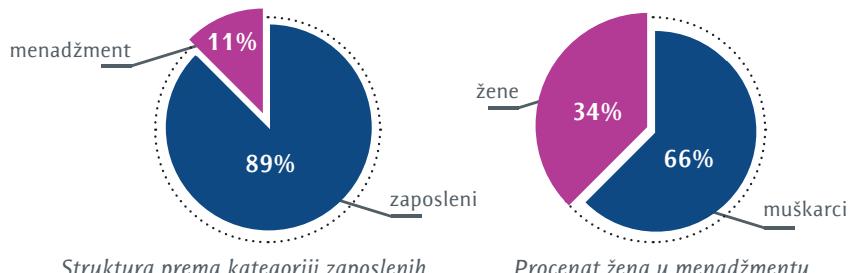
FLUKTUACIJA ZAPOSLENIH		Pol	2011	2012	2013
Novozaposleni		ž	2	1	1
		m	3	2	1
Zaposleni koji su napustili organizaciju – redovna fluktuacija		ž	4	1	1
		m	2	6	3
Zaposleni koji su napustili organizaciju – program restrukturiranja		ž	4	11	0
		m	10	31	0
Stopa fluktuacije (broj zaposlenih koji su napustili organizaciju / prosečan broj zaposlenih za period)			5,48	16,13	1,54

Naši odnosi sa dobavljačima zasnivaju se na poverenju, poštovanju, poštenju i iskrenosti, u cilju održavanja dugoročne saradnje.

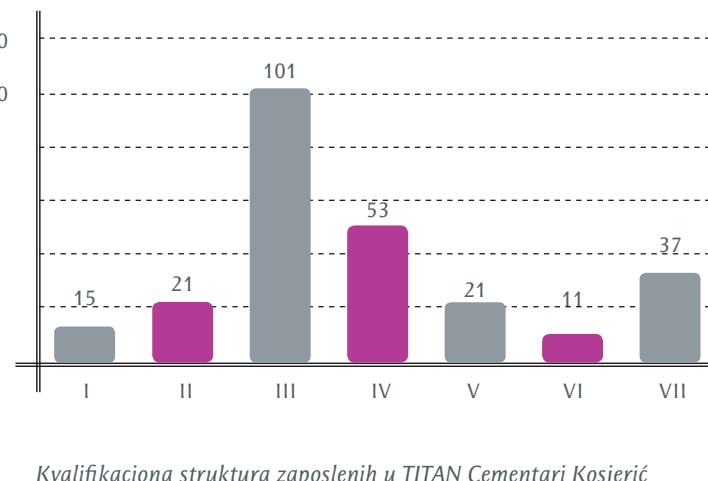
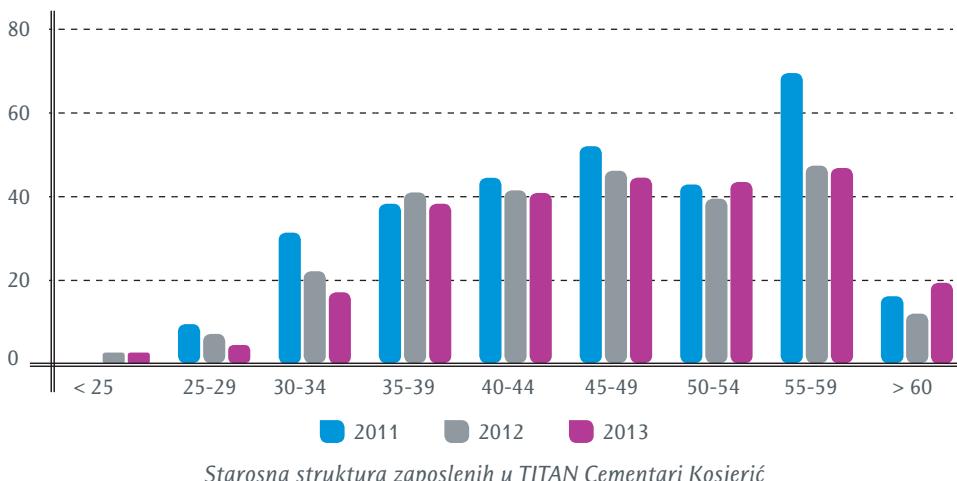
INDIREKTNO ZAPOSLENI – ugovarači	2011	2012	2013
Ukupan broj zaposlenih ugovarača	162*	136*	137*
Broj ugovarača, bez logistike i transporta	23*	24*	35*
Broj ugovarača – logistika i transport	138*	112*	102*
Ukupan broj radnih sati ugovarača	304.921	256.394	259.162

* Broj ugovarača procjenjen na osnovu radnih sati (kao FTE – full time equivalent)

U procesu redovnog godišnjeg ocenjivanja učinka, koji sprovodimo u kompaniji, povratnu informaciju o svom radu dobijaju i članovi lokalnog Odbora direktora. Sveobuhvatnom procedurom, procenjuje se koliko su rukovodiovi kompanije posvećeni osnovnim principima poslovanja i korporativnih vrednosti. Pritom, pored postignutih rezultata, važni su i načini na koje se oni ostvaruju. Zato je bitno da članovi menadžmenta imaju uvid u svoja postignuća, u oblastima bezbednosti i zdravlja na radu, razvoja ljudi, i pristupa u prenošenju korporativnih vrednosti poslovnim timovima.

Nastojimo da optimalno uskladimo zahteve određenog radnog mesta sa profilom budućeg zaposlenog, i u tom postupku primenjujemo princip jednakih mogućnosti, poklanjajući dužnu pažnju potrebama zapošljavanja kadrova u lokalnoj zajednici.

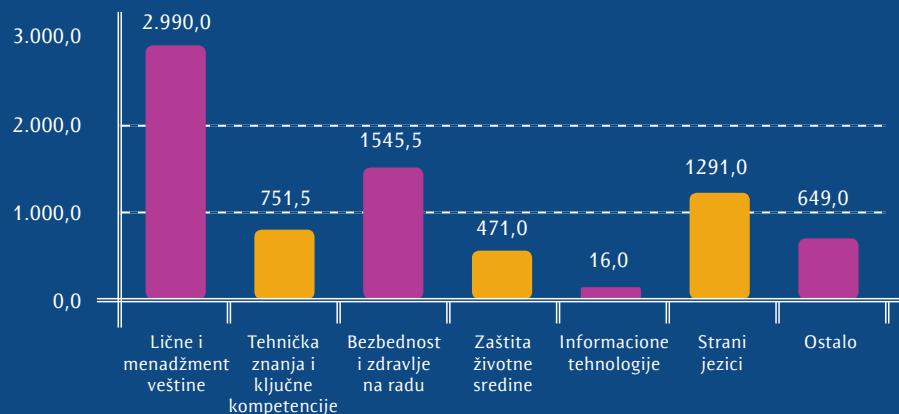

Zaposleni koji su imali pravo na odsustvo radi nege deteta 2013. godine	muškarci	2
Zaposleni koji su iskoristili pravo na odsustvo	žene	1
Očekivani broj zaposlenih za povratak sa odsustva	muškarci	0
Zaposleni koji su se vratili na posao posle odsustva	žene	1
Zaposleni koji su se vratili na posao posle odsustva i zaposleni su i 12 meseci kasnije	muškarci	0
	žene	2
	muškarci	0
	žene	4

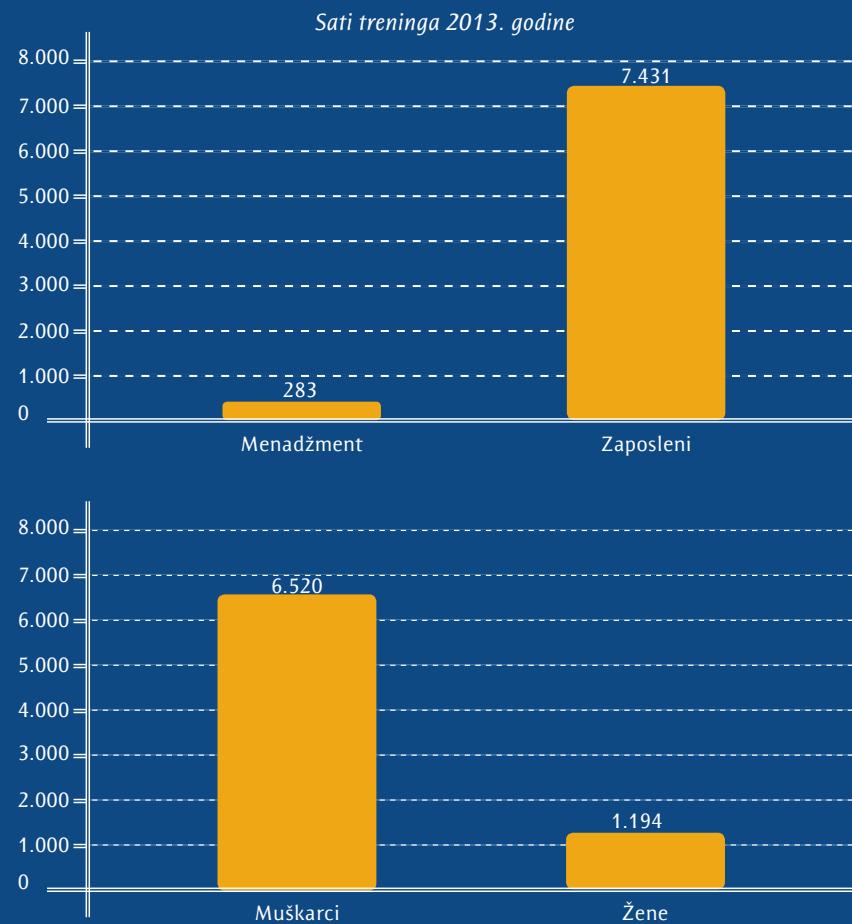
Ulažemo u naše zaposlene i njihov razvoj, pošto smatramo da uzajamno poverenje i otvorena komunikacija garantuju obostranu dobrobit. Kako bismo kreirali klimu otvorenih šansi za afirmaciju kompetencija, odakle proizilaze dobri rezultati i siguran rast kompanije, podstičemo stalno učenje i ohrabrujemo zaposlene da se usavršavaju, napreduju i grade svoje karijere. Podsticaj profesionalnom izgradnjom pružaju obuke koje su u 2013. godini pohađala 262 zaposlena, a dodatnu pažnju poklonili smo **edukaciji ugovarača**, za koje je organizovan 261 sat treninga.

Razvoj za rukovodioce

Sposobnost zaposlenih da odgovore na trenutne i buduće izazove proizlazi iz koncepcije stalnog učenja, kao trajnog opredeljenja TCK. Sa namerom da maksimalno razvija svestrane potencijale članova kolektiva, kompanija je u prethodnom periodu usmerila pažnju ka usavršavanju rukovodilačkih veština zaposlenih koji upravljaju ljudima, shodno svom uverenju da se korporativne vrednosti oslanjaju na znanje, stalno samousavršavanje, uključenost i dobru međusobnu komunikaciju, kao preduslove kvalitetnog funkcionisanja organizacije. Kroz 1.388 sati rada, menadžeri, rukovodioci, poslovode i nadzornici (41 zaposleni iz fabrike) usvajali su nove, ili unapređivali praksom stecene veštine, radi ostvarivanja zajedničkog cilja: stvaranja motivišuće i pozitivne poslovne atmosfere koja podržava lični razvoj i preuzimanje odgovornosti.

Tokom 2013. godine realizovano je ukupno 7.714 sati treninga za zaposlene

Kupci i dobavljači – gradimo zajedničke vrednosti

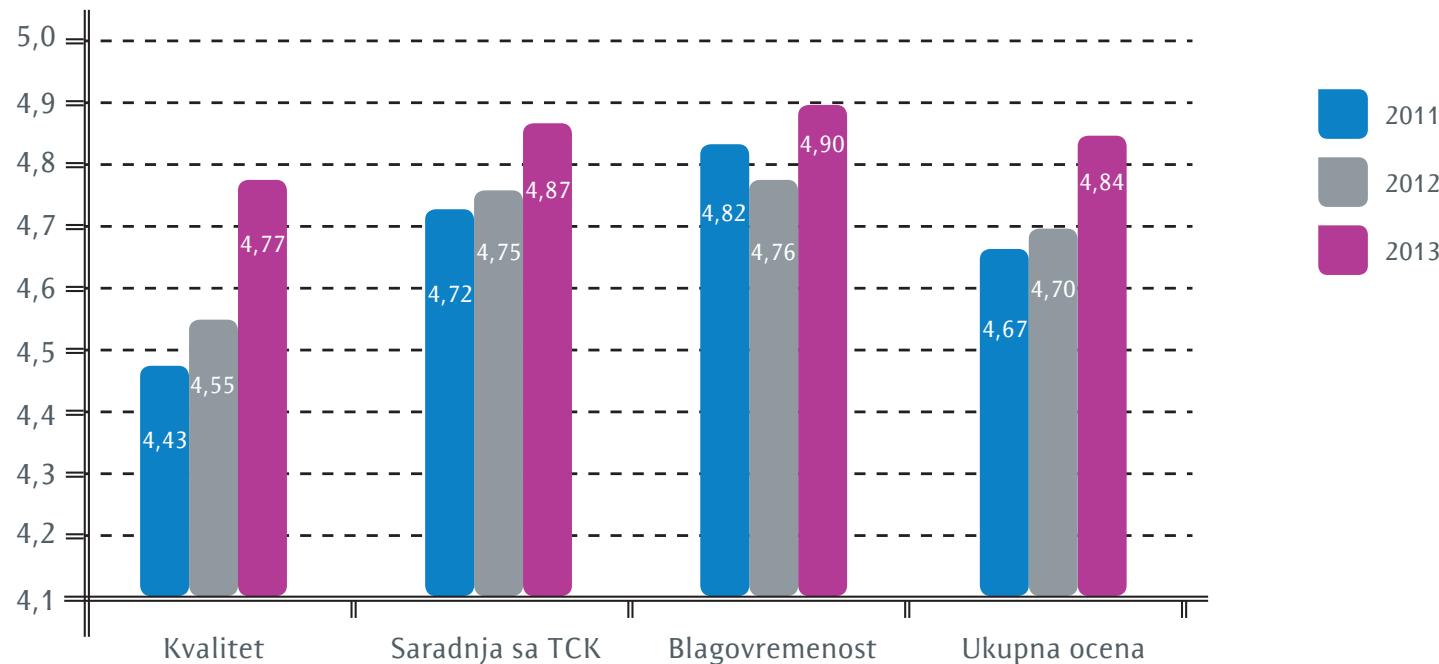
Naši proizvodi najpre se ispituju u laboratorijskim uslovima, uzimajući u obzir bezbednosne karakteristike i aspekte uticaja na životnu sredinu. Nakon zadovoljavajućih rezultata, planira se i sprovodi industrijska proba, uz saradnju sa Institutom za ispitivanje materijala – IMS, koji uporedno sa laboratorijom TCK testira novi proizvod. Istovremeno, posmatraju se i performanse cementa u betonima, kako bi se korisnicima ponudila inovativna rešenja. Sa dobijanjem sertifikata, novi proizvod izlazi na tržište, uz stalnu tehničku podršku zaposlenih.

U skladu sa važećim nacionalnim propisima, informacije na vrećama sadrže i uputstva o pravilnoj upotrebi, bezbednom skladištenju i rukovanju materijalom, savete za prvu pomoć u slučaju kontakta sa kožom, a od 2013. godine zastupljeno je i obaveštenje o sadržaju rastvornog hroma (Cr^{6+}) u cementu nakon hidratacije. Kompanija kontinuirano prati razvoj relevantnih propisa i zakonodavstva koji se odnose na oglašavanje i komunikaciju o proizvodima, kako bi obezbedila da primenjene prakse budu u skladu sa najvišim standardima. Detaljne informacije o našim cementima

(fizičko-mehaničke osobine, performanse u betonima) dostupne su korisnicima preko Tehničkih listova koji se nalaze na sajtu www.titan.rs.

Da bi unapredila kvalitet proizvoda, usluga, isporuke cementa i adekvatnog odnosa prema kupcu, TCK jednom godišnje sprovodi anketu o zadovoljstvu kupaca, što kompaniji omogućuje uvid u dostignute i potencijalne performanse proizvoda i njihovog plasmana na tržištu.

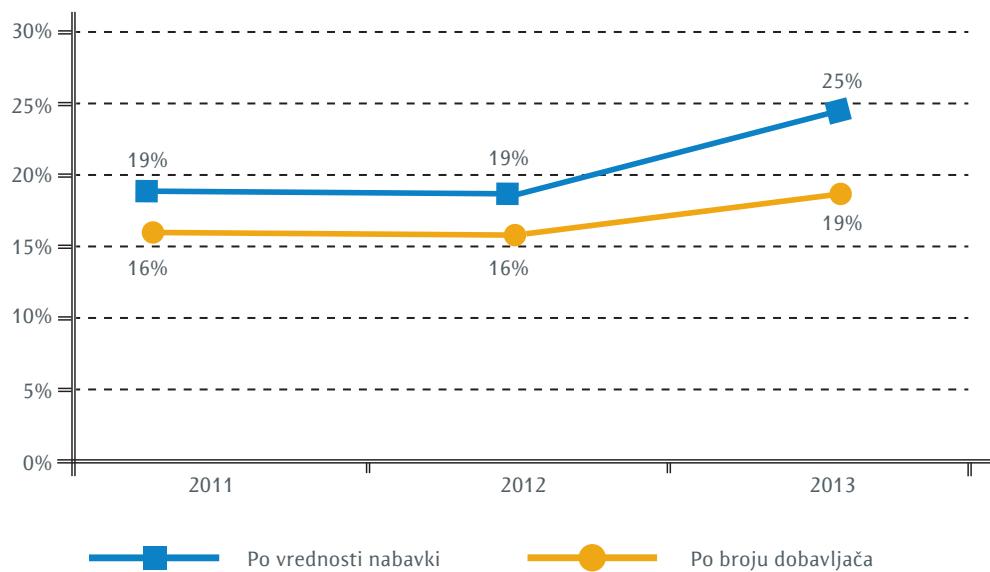
Kontinuirana i metodična saradnja sa kupcima, primenom savremenih sredstava komunikacije i animiranjem kroz direktne posete, rezultira poverenjem i lojalnošću potrošača prema TCK. Jedino u odnosu međusobnog uvažavanja, prodavac i kupac razmenjuju pouzdane informacije, zbog čega je zadatak zaposlenih u Prodaji da budu provereni zastupnici interesa kupaca. To je način da se unaprede odnosi sa krajnjim korisnicima, kao i da se saznaju njihove potrebe i očekivanja, na koje je kompanija spremna da adekvatno i blagovremeno odgovori. Mobilnost prema kupcima iskazuje se i ciljanim posetama, preko kojih se lično kontaktiraju klijenti i upoznaju njihovi zahtevi. Za zaposlene TCK, svaki kupac je vredan poštovanja i zaslužuje trud da se izade u susret njegovom zadovoljstvu.

Rezultati ispitivanja zadovoljstva kupaca (maksimalna ocena je 5)

Jedan od osnovnih ciljeva kompanije, predviđen i Kodeksom ponašanja nabavke, jeste promovisanje imidža TCK kao etičnog i pouzdanog člana poslovne zajednice. To se ostvaruje striktnim poštovanjem procedura sadržanih u Sistemu upravljanja kvalitetom ISO 9001 i Uputstvu za nabavku. Dokumenti koji uređuju upravljanje u ovoj sferi poslovanja jasno naglašavaju osnovne korporativne vrednosti, i proizilaze iz Kodeksa ponašanja TITAN Grupe. Procedure eliminišu sukob interesa, obezbeđuju poverljivost tenderskog postupka i informacija, jednak i pravičan tretman dobavljača, kao i dosledno ispunjavanje obaveza koje je kompanija preuzela na sebe.

Lokalnim dobavljačima se u tenderskom postupku daje prednost, u slučaju istovetnih ponuda.

Učešće dobavljača iz lokalne zajednice u ukupnim nabavkama

Odnosi sa dobavljačima

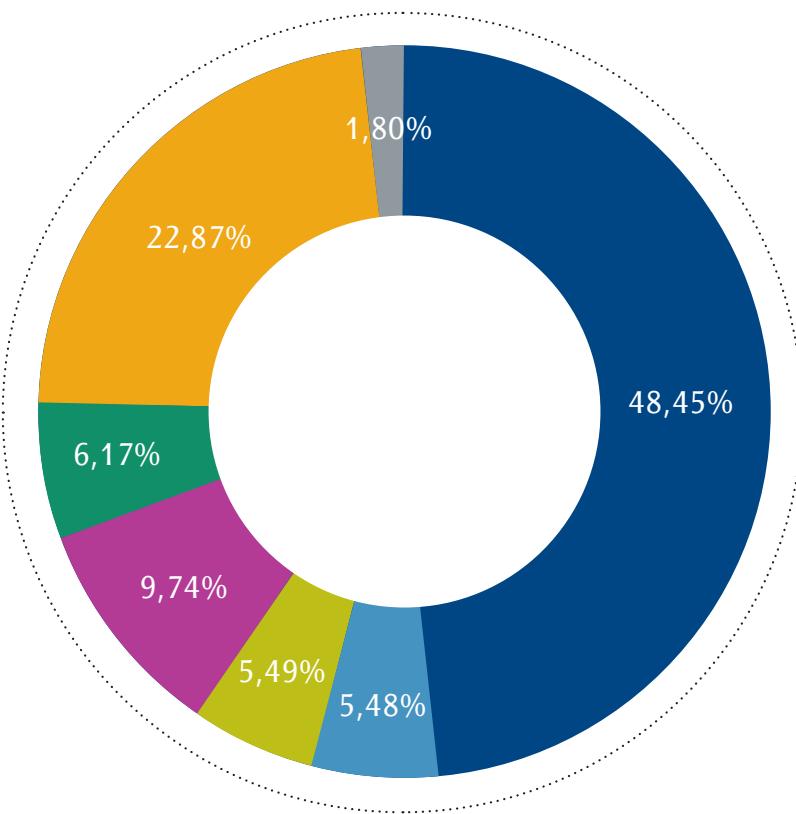
Dodatno, kompanija obezbeđuje i promoviše odgovorno poslovanje kroz ceo lanac nabavke, i zato utiče da svi njeni dobavljači i ugovarači rade u skladu sa lokalnim zakonima, uredbama i propisima. Iako su stejkholderi procenili da je u TCK rizik od kršenja ljudskih prava umeren do minimalan, kompanija zahteva da dobavljači ispunjavaju

svoje zakonske obaveze u pogledu bezbednosti i zdravlja na radu, kada su u pitanju njihovi zaposleni i podizvođači, da besprekorno slede sve propise koji se tiču zaštite životne sredine, kao i da poštuju dostojanstvo poslovnih odnosa, lišenih podmićivanja, korupcija ili prevara.

Društvo: saradnja i dijalog u cilju unapređenja

Nastojimo da prisustvom u lokalnoj zajednici promovišemo i podstičemo kreiranje vrednosti na svim nivoima. Taj uticaj gradimo dugoročno, a učinak merimo u interakciji sa ključnim stejkholderima. Pritom, kvalitet naše saradnje nadilazi statističke podatke o iznosu donacija lokalnoj zajednici ili broju radnih mesta u fabrički, kojima se nesumnjivo ostvaruje opšti prosperitet. Suštinski važna saradnja između naše kompanije i socijalnog okruženja odvija se na planu zajedničkih inicijativa i umrežavanja u realizaciji korisnih ideja. To je najbolji način da finansijski resursi budu potpora bogatstvu ljudskih potencijala.

Rezultat jedne takve sinergije bilo je angažovanje TCK u programu **Festivala nauke**, koji je organizovala Osnovna škola „Mito Igumanović“, u martu 2013. godine. Pored finansijske podrške kojom smo omogućili realizaciju događaja, u manifestaciji su učestvovali i naše kolege, promovišući znanje, učenje i nauku.

Struktura ulaganja u lokalnu zajednicu

- █ infrastrukturni razvoj lokalne zajednice
- █ institucije kulture i kulturni događaji
- █ obrazovanje i škole
- █ sport
- █ razvoj svesti o životnoj sredini
- █ briga o bezbednosti i zdravlju
- █ ostalo

Poseta Titanovom postrojenju u Bugarskoj

Prateći neposredne informacije koje dobijamo kroz saradnju sa stejkholderima, organizovali smo studijsku posetu Titanovoj cementari u Zlatnoj Panegi, Bugarska, realizovanu u martu 2013. godine. Putovanje je uključilo predstavnike lokalne samouprave, organizacija i institucija opštine, Savetodavnog odbora TCK i menadžment kompanije.

Cilj studijskog boravka u Bugarskoj bio je da se predstavnici lokalne zajednice neposredno upoznaju sa poslovanjem jedne Titanove fabrike u bliskom regionu, koja primenjuje savremene tehnologije u industriji cementa i dobijanju energije za ovu vrstu proizvodnje. Delegacija je provela čitav dan u obilasku fabrike Zlatna Panega, i imala priliku da razgovara sa stručnim licima iz cementare i Titanove čerke-kompanije GAEA (Green Alternative Energy Assets – „Zelena alternativna energija”), koja se bavi razvojem upotrebe alternativnih goriva. Na primeru se moglo videti da je cementna industrija usavršila niz tehnoloških rešenja koja za proizvodnju potrebne energije koriste otpadne materijale (komunalni i neopasni industrijski otpad), kakvi se ne mogu reciklirati niti ponovo upotrebiti, a istovremeno mogu osigurati kvalitet krajnjeg proizvoda.

Ova poseta ima produktivni značaj za dalji razvoj komunikacije između kompanije i lokalne zajednice. Učesnici edukativne ekskurzije bili su na izvoru informacija o svim aspektima korišćenja alternativnog goriva u procesu proizvodnje cementa, sa stanovišta zaštite životne sredine, unapređenja proizvodnog procesa, kao i smanjenja upotrebe neobnovljivih prirodnih energetskih resursa.

Info Centar TCK

Uvek spremna da transparentnost svojih aktivnosti što više približi građanima, kompanija je 3. jula 2013. godine, u Kosjeriću, otvorila Info Centar, kao jedinstven informativni servis koji direktno pruža relevantne i aktuelne informacije o radu kompanije.

U prostoru Centra na raspolaganju su edukativne publikacije: informatori o poslovnoj organizaciji i procesu proizvodnje, brošure sa ekološkim pokazateljima, Kodeks ponašanja i drugi štampani prilozi koji ukorak prate tempo Titanovih aktivnosti. Ujedno, vizuelni materijali, prezentacije i animacije doprinose sugestivnijem razumevanju poslovanja, a zainteresovani mogu, u doglednom roku, dobiti i konkretne odgovore od nadležnih u Cementari. Dostupnost informacija o TCK u centru Kosjerića približava građanima sveobuhvatnu sliku o kompaniji, njenim društveno odgovornim aktivnostima, tržišnoj konkurentnosti, kao i energetskoj budućnosti sa savremenim i ekološki poželjnjim modelima ponašanja, koji uzimaju u obzir ograničene prirodne resurse i brigu o njima.

Konkurs „Za moj Kosjerić“

Konkurs Cementare za najbolji lokalni projekat, iz oblasti kulture, obrazovanja i ekologije, trajao je od 18. februara do 15. marta 2013. godine. Kriterijumi za nadmetanje u društveno podsticajnim idejama, pozivali su na rešavanje realnih problema u lokalnoj zajednici i ostvarivanje konkretnih prednosti za građane, a podrazumevali su usaglašenost projekta sa vrednostima TCK i Strategijom razvoja opštine Kosjerić. Žiri, sačinjen od predstavnika kompanije, Opštine i lokalne zajednice, odabralo je pet najuspešnijih programa, kojima su namenjena novčana sredstava TCK, kao podrška kreativnim lokalnim inicijativama.

Na svečanoj dodeli nagrada najboljim projektima, obrazložena je svrha konkursa i smisao najkorisnijih predloga, koji su na inovativan, edukativan i održiv način pristupili poboljšanju kvaliteta života u Kosjeriću, istovremeno uključujući što širi krug učesnika, kako u realizaciji, tako i u korišćenju efekata projekta.

Projekat „Inkubator: centar za edukaciju i realizaciju“, nevladine organizacije „Ko.AKTIVA“, predstavlja koncepciju zajedničkog radnog prostora, osmišljenog sa namerom da podstakne razvoj preduzetništva u Kosjeriću. Projekat razbija stereotipe učenja i izlazi u susret interesovanjima ljudi različitih generacija, pozivajući ih da se aktivno uključe u društvene tokove i međusobno povezuju.

Projekat „Inovacije u nastavi“, Tehničke škole Kosjerić, nabavkom nove edukativne opreme, odražava ambiciju usvajanja naprednih tokova znanja i njihove primene u oblasti elektrotehnike. Posvećen odnos nastavi i učenicima, ogleda se u spremnosti škole da se iz učionice dosegnu prostori savremenih tehničkih ostvarenja.

Projekat „Fono-laboratorijska digitalna biblioteka“, OŠ „Mito Igumanović“, omogućuje učenicima interaktivno savladavanje engleskog jezika. Dobro osmišljen koncept kvalitetnog učenja, zasniva se na umrežavanju, povezivanju sa svetom i korišćenju globalnih fondova znanja, što predstavlja uslov današnjeg obrazovnog razvoja.

Projekat „Reciklomanijski“ Udruženja domaćina preduzetnika i umetnika „Vesnik“, nizom edukativnih i sportskih aktivnosti, razvija ekološku svest od najmlađeg uzrasta. Deca kroz zabavu usvajaju ozbiljno gradivo, rešavajući izazovan zadatak: kako doprineti zaštiti životne sredine i preuzeti odgovornost za zdravlje i opstanak zajednice.

Projekat „EKO Kosjerić“, nevladine organizacije „Ko.AKTIVA“, praktičnim akcijama pristupa problemu zagađenja životnog prostora. Mapiranjem divljih deponija na području opštine, uz niz propratnih ekoloških obuka za mlade, podstiče se konkretno delovanje u oblasti zaštite prirode u Kosjeriću.

Izveštaj o DOP i OR za 2012. godinu

Ocena B+, koju je dobio Izveštaj za 2012. godinu, na najbolji način ilustruje nastojanja kompanije da stalnim praćenjem rezultata doprinosi unapređenjima u neposrednom okruženju i društvu uopšte. U oktobru 2013, prilikom prezentovanja Izveštaja, predstavnici lokalne zajednice izneli su korisne i konstruktivne sugestije za buduće društveno odgovorne inicijative kompanije i predložili važne teme koje interesuju lokalnu javnost, dok su svi učesnici skupa bili saglasni da izveštavanje o održivom razvoju ima krupan značaj, jer osnažuje uzajamno poverenje i spremnost na partnerstvo između kompanije i sredine u kojoj ona posluje.

Kroz članstvo u poslovnim udruženjima, kompanija promoviše održivost

Cementna industrija Srbije – CIS:
www.cis.org.rs

Udruženje članovima pruža stručnu podršku u cilju unapređenja poslovnih praksi zasnovanih na načelima održivog razvoja.

Forum poslovnih lidera Srbije:
www.fpl.rs

Organizacija okuplja predstavnike naših najnaprednijih kompanija, i nacionalni je partner mreže CSR Europe, vodeće evropske organizacije za društveno odgovorno poslovanje.

Globalni dogovor UN: www.ungc.rs

Globalni dogovor je okvir na osnovu koga se kompanije obavezuju da svoje delatnosti usaglase sa deset univerzalnih principa iz oblasti ljudskih prava, rada, zaštite okoline i anti-korupcije.

AmCham Srbija: www.amcham.rs

Američka privredna komora u Srbiji unapređuje poslovno okruženje i regulativni okvir kroz proaktivni dijalog između vlade, preduzeća i ostalih ključnih stekholdera.

Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj: www.naled-serbia.org

Poslovna asocijacija koja okuplja predstavnike sva tri sektora društva – kompanije, opštine i NVO, koji zajedno rade na poboljšanju uslova za lokalni ekonomski razvoj i poslovanje u Srbiji.

Savet stranih investitora: www.fic.org.rs

Savet aktivno promoviše održivo poslovno okruženje kroz otvoreni dijalog sa vlastima i ostalim relevantnim društvenim akterima.

Globalni dogovor Ujedinjenih nacija

Učešće TCK u Globalnom dogovoru Ujedinjenih nacija predstavlja afirmativnu poruku našoj kompaniji da je prepoznata njena posvećenost društveno odgovornom poslovanju, udružena sa savesnim pristupom u izgradnji naprednih društvenih zajednica. Usaglašenost učinka kompanije sa deset principa Globalnog dogovora manifestuje se u njihovoј potpunoj primeni, što se praktično odvija kroz uzajamnu i razgranatu saradnju sa stekholderima.

10 principa Globalnog dogovora	Odgovarajući GRI indikatori	Strana u ovom izveštaju
Ljudska prava		
Princip 1: Kompanije treba da podrže i poštuju zaštitu međunarodno zagarantovanih ljudskih prava	HR3, HR10, HR11, SO1, SO9, SO10	11-13 16, 18, 25-26
Princip 2: Kompanije ne smiju da budu saučesnici u kršenju ljudskih prava	HR1, HR2	23, 36
Standardi rada		
Princip 3: Kompanije treba da podrže pravo na slobodno udruživanje i pravo na kolektivne ugovore	HR5, LA5, LA4	19
Princip 4: Kompanije treba da eliminišu prinudni rad	HR7	19
Princip 5: Kompanije treba da zabrane dečiji rad	HR6	19
Princip 6: Kompanije treba da zabrane diskriminaciju u vezi sa zapošljavanjem i zanimanjem	EC7, HR4, EC5, LA1, LA2, LA10, LA13, LA14, LA15	19-21
Zaštita životne sredine		
Princip 7: Kompanije treba da preuzimaju mere predostrožnosti u vezi sa životnom sredinom	EC2, EN1, EN3, EN8, EN16, EN19, EN20, EN26	10, 22, 28, 29, 30-31, 35, 30
Princip 8: Kompanije treba da preuzimaju mere radi promocije odgovornosti za životnu sredinu	EN1, EN2, EN3, EN4, EN5, EN8, EN10, EN11, EN12, EN14, EN16, EN17, EN19, EN20, EN21, EN22, EN23, EN26, EN27, EN28, EN30	12-13, 22, 28-33, 35
Princip 9: Kompanije treba da ohrabre razvoj i širenje tehnologija koje čuvaju životnu sredinu	EN30	12-13, 33
Antikorupcija		
Princip 10: Kompanije treba da učestvuju u borbi protiv korupcije na svim nivoima, uključujući iznuđivanje i podmićivanje	SO2, SO3, SO4, SO5,	11, 16, 26-27, 37

Briga o životnoj sredini

Strateški stavovi u poslovanju TCK usaglašeni su sa principima održivog razvoja čiji opravdani i zahtevni kriterijumi iziskuju od nas stalno usavršavanje. Mi sledimo taj trend i, uprkos teškim ekonomskim okolnostima koje su nas pratile u 2013. godini, uspeli smo da unapredimo svoje performanse u oblasti životne sredine.

Održivo upravljanje životnom sredinom u našoj kompaniji podrazumeva sistematično organizovanje adekvatnih aktivnosti, formalizovanih kroz uvedene sisteme upravljanja, kao što su: ISO 14001, Sistem za upravljanje performansama u oblasti životne sredine, Integrisani sistem za upravljanje vodom, Menadžment sistem za emisije CO₂.

Energija i klimatske promene

Cementna industrija je visoko energetski zahtevna, pri čemu oko 90% potrebne energije čini termalna energija dobijena direktnim sagorevanjem goriva u cementnim pećima. Posledično, cementna industrija, na globalnom nivou, doprinosi emisiji gasova sa efektom „staklene baštice”, u udelu od oko 5% ukupne količine. Da bismo smanjili uticaj i predupredili nepovoljne klimatske promene, posvećeno ulazećemo svoje znanje i tehnološke inovacije u redukovanje utroška goriva i energije u proizvodnom procesu.

Povećanje energetske efikasnosti u procesu proizvodnje, kao naša dugoročna preokupacija, osim što ublažava štetno zagrevanje planete, dovelo bi do smanjenja troškova i ušteda u eksploataciji neobnovljivih goriva. Zbog toga bi upotreba alternativnih goriva pogodovala našim ekonomskim potrebama, obezbedila sigurniju raspoloživost energije i energetika, i doprinela očuvanju prirodnih resursa koje treba sačuvati za buduće generacije.

Termalna energija

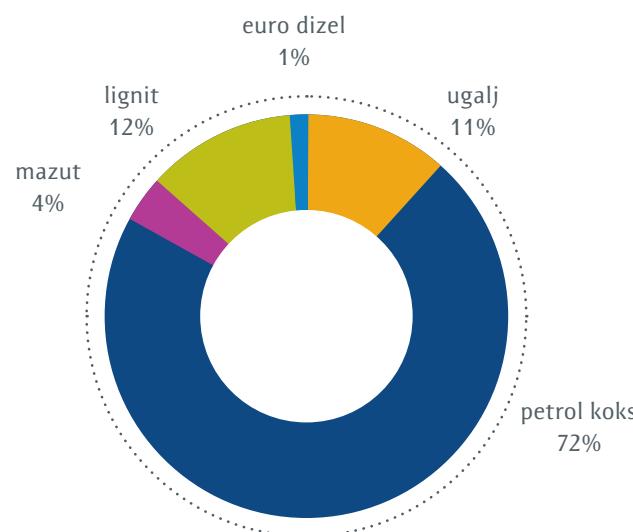
U 2013. godini Titan Cementara Kosjerić je za proizvodnju klinkera i cementa utrošila ukupno 885,1TJ termalne energije. Potrošnja je oko 26% manja nego u 2012. godini, što je srazmerno smanjenju količine proizvedenog klinkera u istom periodu. Sva termalna energija je dobijena od fosilnih goriva. Racionalizacijom proizvodnje tehnološke pare i optimizovanjem vremena rada kotlova u 2013. godini, smanjena je potrošnja mazuta za oko 18%, a time je postignuta ušeda od 7,1TJ energije.

Briga o prirodnom okruženju, ugrađena u sve naše aktivnosti, svrstava nas među najuzornije kompanije u regionu.

Oblasti životne sredine na koje smo fokusirani u stalnom unapređenju principa održivosti su:

- energija i klimatske promene,
- emisije u vazduh,
- očuvanje resursa (voda, sirovinski materijali),
- upravljanje otpadom,
- očuvanje biodiverziteta.

Potrošnja termalne energije prema tipovima goriva (%)

Električna energija

Ukupna potrošnja električne energije u 2013. godini je iznosila 36.878.750 kWh (132,8TJ) a to je, usled manjeg obima proizvodnje, za 22% manje u odnosu na utrošak iz 2012. godine.

Emisija CO₂

U procesu proizvodnje cementa generiše se emisija ugljen-dioksida (CO₂), gasa koji doprinosi efektu „staklene bašte“, odnosno globalnom zagrevanju. U 2006. godini TITAN Grupa je usvojila strategiju za ublažavanje klimatskih promena, čime se obavezala da će smanjiti svoje emisije ugljen-dioksida, u skladu sa Kjoto Protokolom. Iako u Srbiji još uvek ne postoji propisana obaveza obračunavanja i izveštavanja o emisijama CO₂, TCK, držeći se smernica WBCSD/CSI, redovno obračunava direktnu emisiju ugljen-dioksida iz svojih postrojenja i o tome uredno izveštava.

S obzirom da se u cementnoj industriji ugljen-dioksid uglavnom oslobađa transformacijom sirovina tokom dobijanja klinkera, kao i

sagorevanjem goriva u peći, osnovne mere koje preduzimamo zarad smanjenja naših emisija jesu: povećanje energetske efikasnosti u procesu proizvodnje klinkera, smanjenje udela klinkera u cementu i korišćenje alternativnih goriva.

Ukupna direktna emisija ugljen-dioksida u 2013. godini iznosila je 0,22 miliona tona i bila je oko 26% manja nego u 2012. godini, zbog smanjenog obima proizvodnje. U istom periodu, specifična direktna emisija ugljen-dioksida, iznosila je 623 kgCO₂/t_{proizvoda}, što je za 4,1% manje u odnosu na izmerene vrednosti u 2012. godini, usled smanjenja zalihe klinkera.

Alternativna goriva

U aprilu 2013. godine TCK je dobila saglasnost od Ministarstva energetike, razvoja i zaštite životne sredine na dostavljenu Studiju o proceni uticaja na životnu sredinu Projekta doziranja i korišćenja čvrstih goriva iz otpada (SRF) za kombinovano sagorevanje (koinsineraciju) sa osnovnim fosilnim gorivima u rotacionoj peći. Planiranim projektom je predviđeno da se izvrši supstitucija osnovnog goriva, fosilnog porekla, čvrstim gorivom iz otpada (SRF), i to maksimalnim stepenom supstitucije osnovnog goriva, od 24%. Planirana godišnja potrošnja SRF je oko 25.000 t/god (3 t/h). Čvrsto gorivo iz otpada (eng. Solid Recovered Fuel – SRF) predstavlja mehanički usitnjene (pripremljene), čvrste sekundarne sirovine, neupotrebljive za reciklažu, ali pogodne za dobijanje energije i svrstavaju se u neopasan otpad. SRF se proizvodi u specijalnom postrojenju (u blizini deponija komunalnog otpada), gde se nakon izdvajanja reciklabilnih frakcija otpada (delova pogodnih za reciklažu) – ostatak otpada usitni, osuši, stabilizuje i pakuje. SRF se sastoji od gorivih komponenata: papira, tkanina, lakih frakcija veštačkih materijala, drveta, kanapa, konca i slično, i mora minimalno zadovoljiti sve karakteristike propisane zakonskim aktima. U vezi s tim normama, za proces koinsineracije (suspaljivanje sa fosilnim gorivima) ne mogu se koristiti: radioaktivni otpad, medicinski i infektivni otpad, električni i elektronski otpad, baterije i akumulatori, reaktivni otpad, otpad koji sadrži živu, otpad nepoznatog ili neodređenog sastava.

Primer alternativnog goriva

Emisije u vazduh

Emisije u vazduh koje potiču iz cementara, nastaju u procesu sagorevanja goriva i kalcinacije sirovina. Na taj način, u atmosferu se oslobođaju azotovi oksidi (NO_x), sumporovi oksidi (SO₂) i praškaste materije. Da bismo obezbedili odgovarajuće upravljanje našim emisijama, posvećeni smo adekvatnom rukovođenju proizvodnim procesima, redovnom održavanju opreme, kao i kontinualnom praćenju nivoa emisija na glavnim emiterima. Na ostalim emiterima praškastih materija obavljaju se periodična merenja, od strane ovlašćenih institucija.

U 2013. godini izvršena je QAL2 provera tačnosti (ispravnosti) svih kontinualnih merača, u skladu sa zahtevima standarda SRPS EN 14181.

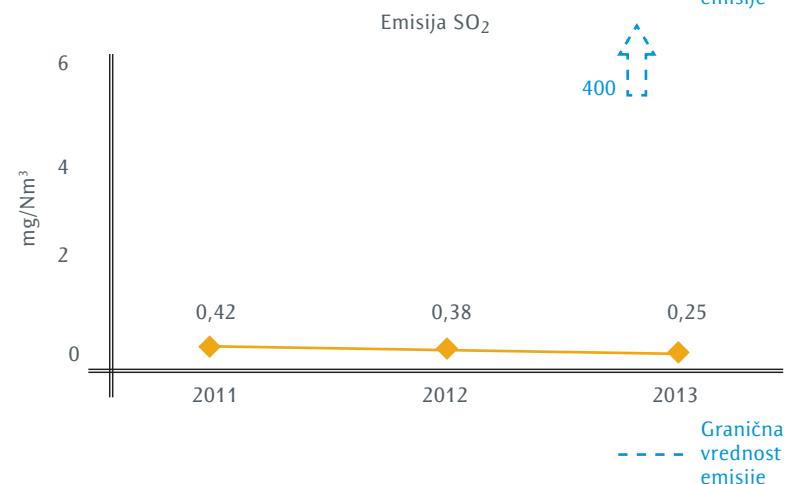
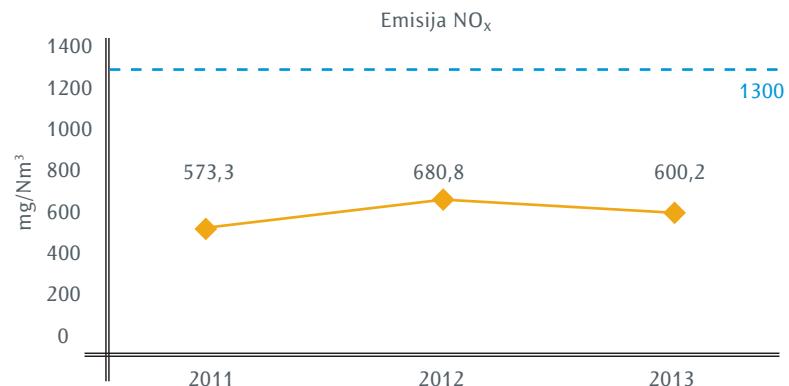
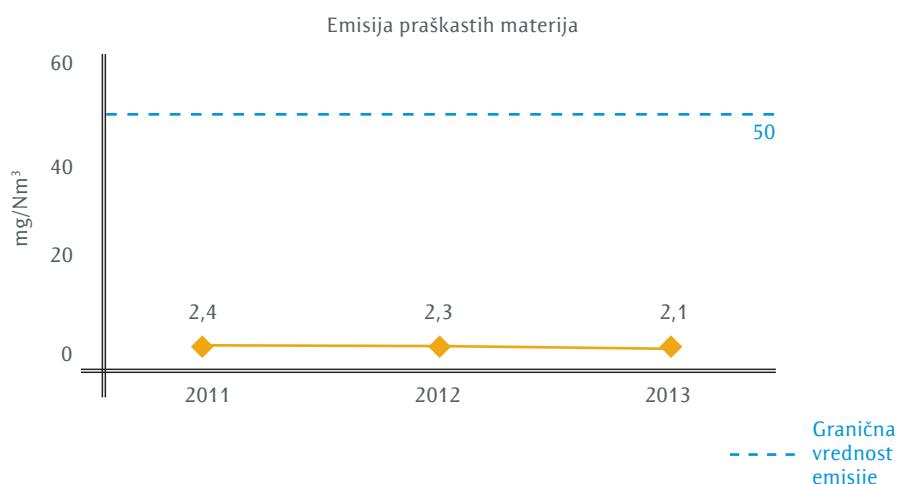
Ukupna emisija praškastih materija u 2013. godini iznosila je 1,05 tona, dok je specifična emisija bila 4,2 g/t_{klinkera}, daleko ispod postavljenog cilja TITAN Grupe od 95 g/t_{klinkera}. U istom periodu, ukupna emisija azotovih oksida, od 296,9 tona pokazuje smanjenje u odnosu na prethodnu godinu, što je rezultat optimizacije procesa sagorevanja u peći usled podešavanja gorionika. Istovremeno, specifična emisija NO_x, u iznosu od 1.183,5 g/t_{klinkera}, bila je manja u odnosu na postavljenu vrednost TITAN Grupe, od 1.670 g/t_{klinkera}.

U 2013. godini ukupna emisija SO₂ iznosila je 0,12 tona, dok je specifična emisija bila 0,5 g/t_{klinkera}. Ostvareni nivo emisije je niži od postavljenog cilja TITAN Grupe od 240 g/t_{klinkera}.

Vrednosti emisija u odnosu na zakonom propisane vrednosti

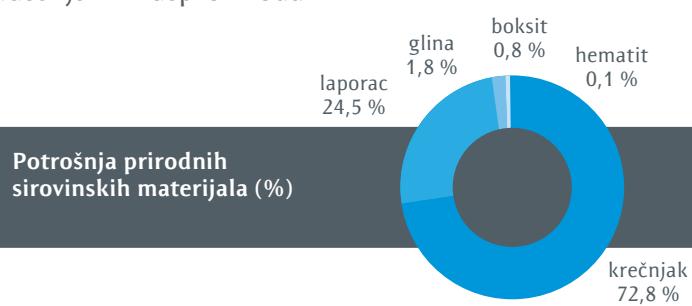
Granične vrednosti emisija u vazduh propisane su Uredbom o graničnim vrednostima emisija zagađujućih materija u vazduhu, kao i IPPC dozvolom koju je TCK dobila u junu 2011. godine. Kompanija o svojim emisijama redovno izveštava nadležno Ministarstvo i Agenciju za zaštitu životne sredine, a petnaestodnevne prosečne vrednosti emisija objavljujemo na našem veb sajtu www.titan.rs.

U 2013. godini sve vrednosti emisija su bile manje od zakonom propisanih vrednosti.

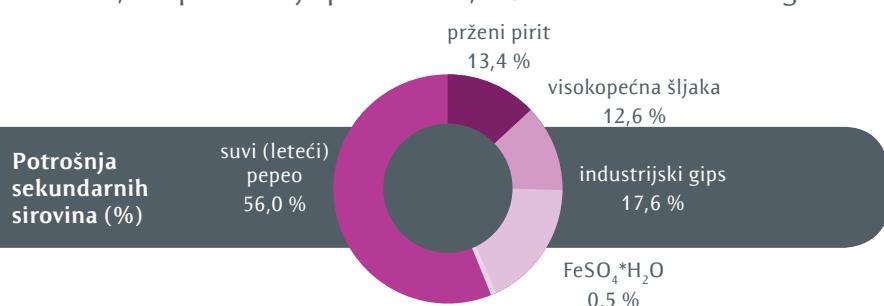
Očuvanje resursa

U domenu brige za životno okruženje, ulažemo napore kako bismo smanjili utrošak prirodnih resursa. S obzirom da industrija cementa zahteva velike količine sirovinskih materijala, otvoreni smo za primenu alternativnih rešenja u našoj proizvodnji, jer tako doprinosimo smanjenju upotrebe neobnovljivih prirodnih potencijala i učestvujemo u rešavanju problema deponovanja industrijskih nusproizvoda.

Prirodni i alternativni sirovinski materijali

U 2013. godini TCK je za proizvodnju cementa potrošila 521.387 tona sirovinskih materijala, od čega je prirodnih sirovinskih materijala bilo 468.191,6 tona, a sekundarnih – alternativnih sirovinskih materijala 53.195,4 tone, ili 10,2% udela u ukupnoj količini, što predstavlja porast od 0,43% u odnosu na 2012. godinu.

Suvi pepeo

U 2013. godini, realizovan je projekat izgradnje sistema za skladištenje i doziranje suvog pepela u mlin sirovine, čime je omogućena zamena prirodne sirovine – boksita, sekundarnom sirovinom u kompoziciji sirovinskog brašna. Vrednost ovog projekta je iznosila blizu pola miliona evra.

Izgradnjom silosa za suvi pepeo, kompanija višestruko smanjuje uticaj na životnu sredinu. Osim što se uklanja jedno otvoreno skladište (boksita), ovim progresivnim konceptom doprinosi se rešavanju problema pepela kao nusprodukta u termoelektranama, jer se pepeo dobijen u procesu proizvodnje energije kao otpad, vraća na ponovno korišćenje, kao aditiv u proizvodnji cementa. Tako se zbrinjava pepeo iz kompanija koje nemaju rešen problem odlaganja ovog materijala, što govori o izuzetnoj ekološkoj korisnosti projekta, kojim TCK dokazuje da razmišlja odgovorno i dugoročno u nacionalnim i širim društvenim okvirima. Ovakve inicijative, nesumnjivo, podižu reputaciju kompanije, potvrđujući njenu trajnu privrženost najvišim globalnim standardima, u svim sferama poslovanja.

Primarna prednost sprovedenog projekta je smanjenje upotrebe prirodnog – neobnovljivog resursa (boksita) u proizvodnji, i orientacija na alternativne sirovine. Takvom racionalizacijom smanjuje se i cena sirovinskog brašna, a kompanija postaje konkurentnija na tržištu proizvođača cementa.

Proizvodni proces u samoj fabrici je unapređen osavremenjavanjem sistema za transport aditiva u mlin sirovina, prelaskom sa trakastih transporteru na pneumatske, što, takođe, doprinosi uštedi energije u delu procesa.

Voda

Iako znamo da su cementna postrojenja relativno mali industrijski potrošači vode, i da analize pokazuju kako se u lancu: cement – beton – agregat koristi oko 1% od ukupne svetske industrijske potrošnje vode, odnosno svega 0,2% globalne potrošnje vode, mi smo se obavezali da smanjimo svoj uticaj na vodne potencijale, u duhu politike održivog razvoja i potrebe za optimizacijom proizvodnje.

Vodu za piće i sanitарне potrebe TCK koristi iz gradskog vodovoda, dok se za industrijske potrebe zahvata voda iz reke Skrapež. U proizvodnji, voda služi isključivo kao rashladni medij (hlađenje materijala, gasova, opreme), a upotrebljava se i za pranje saobraćajnica, tako da se u našem procesu ne stvaraju otpadne procesno-tehnološke vode.

Sa namerom da zaštitimo obližnji vodotok reke Skapež i šire ekološko okruženje, postavili smo visoke kriterijume implementacije sistema za zaštitu voda, što znači da se sve naše otpadne, drenažne i atmosferske vode prečišćavaju do zahtevanog nivoa kvaliteta, i tek nakon toga ispuštaju u reku Skapež. Uzorci rečne vode se redovno kontrolišu, kao što se prati i kvalitet prečišćenih otpadnih voda. Izveštaji i analize pokazuju da su zadovoljeni propisani uslovi za ispuštanje otpadnih voda u vodotok.

U 2013. godini, za potrebe našeg proizvodnog procesa, zahvaćeno je ukupno $597.684,4 \text{ m}^3$ vode, od čega je $581.764,4 \text{ m}^3$ bila voda iz Skapeža, dok je količina, preuzeta iz gradskog sistema za vodosnabdevanje iznosila 15.920 m^3 .

Nakon tretmana prečišćavanja, u reku Skapež je ispušteno $516.290,4 \text{ m}^3$ vode.

Sistem za recirkulaciju industrijske vode

U 2013. godini realizovan je projekat koji omogućava recirkulaciju industrijske vode u našem postrojenju. Vrednost ove investicije iznosila je oko 130.000 evra.

Najveći deo ukupno zahvaćene vode u TCK koristi se kao voda za hlađenje (cca 90%), koja se nakon tretmana vraća u reku Skraperž. Novim sistemom za recirkulaciju, voda se posle prečišćavanja u namenskom postrojenju ponovo vraća u naš vodovodni sistem za industrijsku vodu. Time se ostvaruje ušteda sveže vode čak i do 90%, jer se ovakvim postupkom iz Skraperža uzima samo količina koja je isparila ili je potrošena za osnovne aktivnosti. Takođe, projekat omogućava da naše proizvodne operacije budu nezavisne od količine vode u reci Skraperž u sušnom periodu.

Investicijom u sistem za recirkulaciju vode, kao i prethodnim ulaganjem u postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda, kompanija je pokazala trajnu odanost unapređenju performansi u oblasti održivog upravljanja vodama.

Upravljanje otpadom

Upravljanje otpadom obuhvata skup aktivnosti, odluka i mera, usmerenih na sprečavanje nastanka otpada, smanjivanje njegove količine i/ili štetnog uticaja na životnu sredinu. U tehnološkom procesu proizvodnje klinkera i cementa ne nastaje nikakav otpad, već se on stvara isključivo u postupku održavanja postrojenja, i predaje se ovlašćenim sakupljačima i operaterima na dalji tretman. Generisana količina otpada u TCK, za 2013. godinu, iznosila je 166,58 tona. U ukupnoj meri, neopasni otpad (metalni otpad, papirni otpad, otpadne palete, otpadna folija) učestvovao je sa 159,24 tone, dok je iznos opasnog otpada (otpadna ulja i masti, akumulatori, sijalice) bio 7,34 tone. Sva količina otpada je predata ovlašćenim operaterima na dalji tretman. S obzirom da TCK isporučuje zapakovani proizvod – cement na tržište Republike Srbije, prema Zakonu o ambalaži i ambalažnom otpadu, mi smo obveznici upravljanja ambalažnim otpadom.

Kako obveznik ima pravo da svoje obaveze iz navedenog zakona i Uredbe o planu smanjenja ambalažnog otpada („Nacionalni ciljevi“) prenese na ovlašćenog operatera, posredstvom sklapanja ugovora, TCK je primenila ovu mogućnost i, prema dostavljenim izveštajima, propisani nacionalni ciljevi upravljanja ambalažnim otpadom za 2013. godinu su ispunjeni.

Na tržište Republike Srbije, u 2013. godini, isporučili smo ukupno 1.181 tonu ambalaže, i to:

- papirna ambalaža – 271 tona
- plastična ambalaža – 30 tona
- drvena ambalaža – 880 tona.

Osim industrijskog, generiše se i komunalni otpad, čije se količine ne mere. Komunalni otpad ne predstavlja značajan deo ukupnog otpada, a preuzima ga lokalno Komunalno javno preduzeće.

		Opšti ciljevi				
		2010	2011	2012	2013	2014
<i>Opšti i specifični nacionalni ciljevi upravljanja ambalažom i ambalažnim otpadom (Uredba o utvrđivanju plana smanjenja ambalažnog otpada, za period od 2010. do 2014. godine (Sl. glasnik RS br.88/09))</i>	Ponovno iskorišćenje [%]	5,0	10,0	16,0	23,0	30,0
	Reciklaža [%]	4,0	8,0	13,0	19,0	25,0
Specifični ciljevi za reciklažu						
		2010	2011	2012	2013	2014
	Papir/karton [%]	0,0	0,0	14,0	23,0	28,0
	Plastika [%]	0,0	0,0	7,5	9,0	10,5
	Staklo [%]	0,0	0,0	7,0	10,0	15,0
	Metal [%]	0,0	0,0	9,5	13,5	18,5
	Drvo [%]	0,0	0,0	2,0	4,5	7,0

Očuvanje biodiverziteta

Znamo da naši proizvodi zavise od eksploatacije mineralnih sirovina, pa je savesno i efikasno upravljanje zemljištem, uz očuvanje biološke raznovrsnosti, visoko rangirana aktivnost na listi prioriteta TITAN Grupe. U prethodnom periodu, postigli smo značajan napredak u rehabilitaciji kopova i biodiverziteta, tako što smo primenili važeće standarde i modele dobrih praksi, publikovane u WBCSD/CSI Smernicama za rehabilitaciju rudnika, kao i u Smernicama za planove upravljanja biodiverzitetom.

Važan potez u 2013. godini povukli smo izradom petogodišnjih Planova rehabilitacije kopova Suvo Vrelo i Godljevo, kako bismo odgovorno i sistematično upravljali zemljištem unutar i u okolini naših operacija, uvećavajući svoj doprinos očuvanju prirode. Biološka rekultivacija doveće do stvaranja zaštitnog šumskog pojasa, sprečavanja erozije, osiguravanja stabilnosti zemljišta, zaštite tla i regulacije oticanja vode. Biljne vrste, odabrane za revitalizaciju kopova, imaju skromne zahteve prema staništu, dobro štite tlo od erozije, brzo rastu, pa su i dekorativne.

Saglasno donetim Planovima, u 2013. godini smo otpočeli rekultivaciju osnovnog platoa, na kopu Suvo Vrelo, gde smo zasadili 80 sadnica stubastog javora.

Primenjujući najsavremenije metode ekološkog mapiranja, u 2013. godini smo sproveli skrining lokacija na kojima posluje TCK, korišćenjem IBAT-a (The Integrated Biodiversity Assessment Tool; sajt: www.ibatforbusiness.org). Ovakvim digitalnim uvidom obezbeđuje se proaktivno razumevanje i upravljanje ekološkim rizicima, koje sa sobom nose sve veći zahtevi za konzervacijom biodiverziteta, kako na globalnom, tako i na nacionalnom nivou. Kompanija ne vrši svoje proizvodne aktivnosti na lokacijama u zaštićenim područjima, niti u zonama od posebnog značaja za očuvanje i unapređenje prirode.

Rezultati Titan Cementare Kosjerić	2011	2012	2013
Potrošnja termalne energije (TJ)	1.271,92	1.201,41	885,10
Potrošnja električne energije (kWh)	51.030.705	47.283.555	36.878.750
Potrošnja prirodnih sirovinskih materijala (t)	649.349,0	617.695,5	468.191,7
Potrošnja sekundarnih sirovina (t)	105.573,8	66.874,6	53.195,4
Udeo sekundarnih sirovina u potrošnji materijala	13,98%	9,77%	10,20%
Zahvaćena voda – ukupno (m ³)	525.321,00	660.933,14	597.684,40
- zahvaćena voda iz reke (m ³)	498.500,00	637.968,14	581.764,40
- voda za piće (m ³)	26.821	22.965	15.920
Ispuštena voda (m ³)	422.920,50	555.199,10	516.290,40
Ukupna direktna emisija CO ₂ (miliona t)	0,32	0,30	0,22
Specifična direktna emisija CO ₂ (kgCO ₂ /t _{proizvoda})	623	650	623
Ukupna emisija praškastih materija (t)	1,81	1,55	1,05
Specifična emisija praškastih materija (g/t _{klinkera})	5,0	4,5	4,2
Ukupna emisija NO _x (t)	428,0	461,8	296,9
Specifična emisija NO _x (g/t _{klinkera})	1.192,4	1.353,7	1.183,5
Ukupna emisija SO ₂ (t)	0,31	0,26	0,12
Specifična emisija SO ₂ (g/t _{klinkera})	0,9	0,8	0,5
Reciklirana (eksterno) količina otpada (t)	178,90	83,74	166,58

O dobrim postignućima govori i činjenica da tokom 2013. godine nije bilo akcidentnih prosipanja materijala, goriva, otpada, kao ni izливanja ulja i hemikalija. Takođe, u istom periodu nije bilo ni kaznenih mera, predviđenih za nepridržavanje zakona i propisa u oblasti zaštite životne sredine.

Troškovi u oblasti životne sredine	2013
Upravljanje zaštitom životne sredine (000 €)	242,0
Pošumljavanje (000 €)	5,7
Remedijacija (000 €)	0,0
Obuke i razvoj svesti o životnoj sredini (000 €)	12,2
Troškovi primene tehnologija za unapređenje životne sredine (000 €)	562,9
Upravljanje otpadom (000 €)	12,0
Ukupno (000 €)	834,8

GRI indeks

#	Informacije	Strana u ovom Izveštaju	#	Informacije	Strana u ovom Izveštaju
1. Strategija i analiza			4. Upravljanje, preuzete obaveze, saradnja		
1.1. Izjava generalnog direktora	3		4.1. Struktura upravljanja organizacijom	10-11	
1.2. Ključni uticaji	12-13		4.2. Da li predsedavajući upravnog tela ima i izvršnu ulogu	3	
2. Profil organizacije			4.3. Broj članova upravnog tela koji su nezavisni i/ili neizvršni članovi	0	
2.1. Naziv organizacije	5		4.4. Mehanizam za komunikaciju akcionara i zaposlenih sa upravnim telom	10-11, 18	
2.2. Osnovni brendovi, proizvodi i/ili usluge	7		4.5. Veza između učinka i zarada za rukovodstvo	20	
2.3. Operativna struktura organizacije	10-11		4.6. Sprečavanje sukoba interesa	23	
2.4. Lokacija sedišta organizacije	8		4.7. Procedura za imenovanje članova Odbora direktora	10	
2.5. Broj zemalja u kojim organizacija posluje	8		4.8. DOP politika i principi	5	
2.6. Priroda vlasništva i pravni oblik	5		4.9. Učešće rukovodstva u pitanjima održivosti	10-11	
2.7. Tržišta na kojima organizacija posluje	9		4.10. Učinak rukovodilaca u odnosu na društveno odgovorno poslovanje	10-11, 20	
2.8. Veličina organizacije	7, 19		4.11. Upravljanje rizicima	10	
2.9. Značajne promene u toku perioda izveštavanja	/		4.12. Ekonomski, ekološki i socijalne povelje, i inicijative koje organizacija podržava	27	
2.10. Nagrade primljene u periodu izveštavanja	16		4.13. Članstvo u organizacijama	26-27	
3. Parametri izveštaja			4.14. Lista aktera / zainteresovanih strana	17	
3.1. Period izveštavanja	3, 38		4.15. Osnova za identifikaciju aktera / zainteresovanih strana	9	
3.2. Datum prethodnog izveštaja	26		4.16. Uključivanje zainteresovanih strana	16-18, 22-23, 25-26	
3.3. Ciklus izveštavanja	38		4.17. Ključne teme za zainteresovane strane	16, 26	
3.4. Kontakt za pitanja u vezi sa izveštajem	38				
3.5. Postupak za definisanje sadržaja izveštaja	10, 16, 38				
3.6. Granice izveštaja	5, 38				
3.7. Ograničenja u vezi sa obimom izveštaja	38				
3.8. Osnova za izveštavanje o operacijama koje utiču na uporedivost	/				
3.9. Tehnike dobijanja podataka	38				
3.10. Efekat i razlozi korigovanja informacija datih u ranijim izveštajima	/				
3.11. Promene u odnosu na prethodne periode izveštavanja	/				
3.12. GRI index	34				
3.13. Verifikacija izveštaja	39-40				

GRI Indikatori

EC – Ekonomski indikatori			
#	Indikator	Definicija	Strana u ovom Izveštaju
1	EC1	Direktna generisana i distribuirana ekonomska vrednost	7, 12-13
2	EC2	Finansijski uticaji, rizici i prilike u vezi sa klimatskim promenama	10
3	EC3	Obaveze iz definisanog plana beneficia	19
4	EC4	Značajna finansijska pomoć od vlade	Nije bilo
5	EC5*	Odnos najniže plate u kompaniji i minimalne zarade u Srbiji, prema polu.	19
6	EC6	Politika, praksa, i procenat lokalnih dobavljača u ukupnom broju dobavljača kompanije.	23
7	EC7	Lokalno zapošljavanje i procenat top menadžmenta iz lokalne zajednice.	20
8	EC8	Ulaganja u lokalnu zajednicu	12-13, 24-26
EN – Životna sredina			
#	Indikator	Definicija	Strana u ovom Izveštaju
9	EN1	Korišćeni materijali, prema težini ili zapremini	30-31
10	EN2	Procenat korišćenih recikliranih ulaznih materijala	30-31
11	EN3	Direktna potrošnja energije prema primarnom izvoru	28
12	EN4	Indirektna potrošnja energije prema primarnom izvoru	Indirektna potrošnja energije se odnosi samo na električnu energiju potrošenu za proizvodne delatnosti. Uzimajući u obzir da potrošnja električne energije predstavlja relativno mali procenat ukupne potrošnje energije, kao i nedostupnost pouzdanih informacija za izračunavanje pokazatela prema primarnom izvoru,, on nije prikazan u ovom izveštaju, strana 28
13	EN5*	Energija sačuvana unapređenjem efikasnosti	28
14	EN8	Ukupna potrošnja vode, prema izvoru	31
15	EN10*	Procenat ili zapremina reciklirane i ponovo korišćene vode	0%, strana 32
16	EN11	Zemljište koje se nalazi uz ili u zaštićenim područjima	33
17	EN12	Opis značajnih uticaja na biodiverzitet u zaštićenim područjima	S obzirom da TCK nema lokacija koje su zaštićena prirodna dobra, ovaj indikator nije relevantan za izveštaj.
18	EN14*	Strategija i aktivnosti za upravljanje uticajem na biodiverzitet	33
19	EN16	Ukupne direktnе i indirektne emisije gasova sa efektom „staklene baštе“	Ukupna indirektna emisija CO ₂ bila je 0,03 miliona tona, strana 29
20	EN17	Druge relevantne indirektne emisije sa efektom „staklene baštе“	Uzimajući u obzir da se ovaj indikator odnosi na emisije CO ₂ nastale u aktivnostima transporta koji nije pod kontrolom TCK, zbog nedostupnosti pouzdanih informacija ovaj pokazatelj nije prikazan u ovom Izveštaju.
21	EN19	Emisije sa uticajem na ozon	Nije relevantno za proizvodne aktivnosti TCK.
22	EN20	NO _x , SO _x i druge važne emisije	30
23	EN21	Otpadne vode	31

24	EN22	Ukupna količina otpada i metode odlaganja	32
25	EN23	Ukupan broj velikih akcidentnih prosipanja materijala	33
26	EN26	Inicijative za smanjenje uticaja proizvoda i usluga na životnu sredinu	22
27	EN27	Procenat reciklirane ambalaže	32-33
28	EN28	Vrednost značajnih kazni i nenovčane sankcije zbog neusaglašenosti sa ekološkim propisima	33
29	EN30*	Ukupni troškovi i ulaganja u životnu sredinu	12-13, 33

LA – Radna prava i zaposleni

#	Indikator	Definicija	Strana u ovom Izveštaju
30	LA1	Broj zaposlenih	19-21
31	LA2	Fluktuacija zaposlenih	19
32	LA3*	Beneficije za zaposlene	18
32	LA4	Procenat zaposlenih na koje se odnose kolektivni ugovori	19
34	LA5	Minimalni period obaveštavanja o značajnim promenama	19
35	LA6*	Procenat zaposlenih, zastupljenih u zajedničkim odborima za bezbednost i zdravlje na radu	18
36	LA7	Povrede na radu	17
37	LA8	Edukacija, savetovanje, prevencija ozbiljnih bolesti za zaposlene, njihove porodice ili zajednicu	18
38	LA10	Sati profesionalnog usavršavanja zaposlenih	21
39	LA11*	Edukacija menadžmenta i zaposlenih koja omogućuje zapošljivost i upravljanje karijerom	21
40	LA12*	Procenat zaposlenih koji dobijaju redovnu povratnu informaciju o učinku	19
41	LA13	Struktura zaposlenih	19-20
42	LA14	Odnos osnovne zarade za žene i muškarce, po kategoriji zaposlenih	19
43	LA15	Povratak na posao i stopa zadržavanja posle odsustva radi nege deteta	21

HR – Ljudska prava

#	Indikator	Definicija	Strana u ovom Izveštaju
44	HR1	Značajni ugovori koji uključuju odredbe u vezi sa ljudskim pravima	23
45	HR2	Dobavljači i ugovarači koji su prošli proveru ljudskih prava	Svi ugovarači koji pružaju usluge u TCK ocenjeni su na osnovu svog odnosa i učinka u oblasti BZR, a u ovom okviru, od njih se zahteva i poštovanje ljudskih prava.
46	HR3	Edukacija zaposlenih o ljudskim pravima	11
47	HR4	Ukupan broj incidenata diskriminacije i preduzete korektivne aktivnosti.	0, strana 19
48	HR5	Mogućnost kršenja prava udruživanja i kolektivnog pregovaranja	19
49	HR6	Značajan rizik od pojave incidenata dečijeg rada i preduzete mере за ukidanje dečijeg rada	19
50	HR7	Delatnost i ključni dobavljači saznačajnim rizikom incidenata prinudnog/obavezognog rada i mere za eliminisanje svih oblika prinudnog ili obavezognog rada	19
51	HR10	Revizija stanja ljudskih prava	16
52	HR11	Broj žalbi u vezi sa kršenjem ljudskih prava i njihovo rešavanje	16

SO – Društvo			
#	Indikator	Definicija	Strana u ovom Izveštaju
53	SO1	Primjenjeni programi uključivanja lokalne zajednice, procene uticaja i razvojni programi	16, 18, 25-26
54	SO2	Analiza rizika od korupcije	16
55	SO3	Procenat zaposlenih upoznatih sa antikorupcijskom politikom i procedurama organizacije	11
56	SO4	Mere preduzete kao odgovor na slučajeve korupcije	Nije primenljivo
57	SO5	Učešće u kreiranju javnih politika	26-27
58	SO6*	Vrednost finansijskih i doprinosa u naturu političkim partijama, političarima i povezanim organizacijama	0
59	SO8	Vrednost novčanih kazni, i ukupan broj nenovčanih sankcija za nepoštovanja zakona	0
60	SO9	Negativni uticaji operacija na lokalne zajednice	12-13
61	SO10	Mere primjenjene da se umanje negativni uticaji na lokalne zajednice	12-13
PR – Odgovoran proizvod			
#	Indikator	Definicija	Strana u ovom Izveštaju
62	PR1	Razvoj i analiza uticaja proizvoda na bezbednost i zdravlje	7, 22
63	PR2*	Broj neusaglašenosti sa propisima koji se tiču uticaja proizvoda na bezbednost i zdravlje	Nije bilo
64	PR3	Informacije o proizvodima i uslugama zahtevane procedurama	22
65	PR4*	Neusaglašenosti sa propisima koji se odnose na informacije o proizvodu i obeležavanje	Nije bilo, strana 22
66	PR5*	Prakse ispitivanja zadovoljstva klijenata, uključujući rezultate	22
67	PR6	Programi za usaglašavanje sa propisima koji se odnose na marketinške komunikacije	22
68	PR9	Novčana vrednost velikih kazni za neusaglašenost sa propisima u vezi sa upotrebom proizvoda i usluga	Nije bilo

Principi izveštavanja

Svoj prvi godišnji Izveštaj o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju, TITAN Cementara Kosjerić je objavila 2011. godine (za 2010.). Sadržaj ovog, četvrtog po redu Izveštaja, kreiran je na osnovu sugestija stejkholdera, kao i aktivnosti u kompaniji i okruženju. Pristup Odbora za društveno odgovorno poslovanje, usklađen sa strategijom TITAN Grupe, sagledava i neposredne povratne informacije dobijene od zainteresovanih strana.

Kako bi se obezbedilo unapređenje sadržaja koji efikasnije odgovara na očekivanja zainteresovanih strana, kao i bolja preglednost rezultata, u aktuelnom Izveštaju primenjena je struktura koja omogućuje razumljivije prezentovanje podataka i dodatnih informacija o kompaniji.

Izveštaj koji se sada predstavlja javnosti, izrađen je u skladu sa Smernicama izveštavanja o održivosti G3.1 Inicijative globalnog izveštavanja, a informacije o bezbednosti i zdravlju na radu, kao i emisijama CO₂, usaglašene su sa standardima industrije i relevantnim protokolima Inicijative za održivost cementne industrije CSI, u okviru Svetskog poslovnog saveta za održivi razvoj (WBCSD).

Izveštaj obuhvata sve materijalne teme, relevantne za kompaniju i njene stejkholdere, u vezi sa postrojenjem u Kosjeriću (fabrika cementa i rudnici). Zbog specifičnih društvenih i ekonomskih okolnosti u kojima kompanija posluje, neke informacije, predviđene smernicama Inicijative globalnog izveštavanja, nije moguće predstaviti u ovom Izveštaju. Najviši menadžment kompanije, u skladu sa našim poslovnim modelom, sagledava tendencije, prati razvoj i mogućnosti za potpunije izveštavanje.

Kompanija je posvećena stalnom unapređenju nivoa transparentnosti i izveštavanja, u relaciji sa zainteresovanim stranama. Izveštaj za 2013. godinu ispunjava zahteve GRI G3.1 za nivo A+, što su utvrđili i nezavisni revizori, iz revizorske kuće Ernst & Young. Njihov izveštaj o pregledu deo je ovog Izveštaja.

Pozivamo vas da sugestije i pitanja u vezi sa Izveštajem, dostavite Ljiljani Spasojević, menadžeru za ljudske resurse TCK, ili na adresu elektronske pošte: csr@titan.rs. Za više informacija, posetite naš web sajt, na adresi: www.titan.rs.

Materijalnost	Izveštaj predstavlja teme i indikatore koji odražavaju značajne ekonomske, društvene i uticaje na životnu sredinu, ili mogu bitno delovati na procene i odluke stejkholdera.
Uključenost stejkholdera	Organizacija identificuje zainteresovane društvene aktere i opisuje svoje odgovore na njihova opravdana očekivanja.
Kontekst održivosti	Izveštaj daje sliku o učinku organizacije u širem kontekstu održivosti.
Uravnoteženost	Izveštaj odražava pozitivne i negativne aspekte poslovanja organizacije, i na taj način omogućuje objektivnu procenu ukupnog učinka.
Uporedivost	Teme i informacije u Izveštaju odabrane su i predstavljene na konzistentan način. Preglednost podataka omogućuje zainteresovanim stranama da analiziraju promene nastale vremenom, i da ih uporede sa stanjem u drugim organizacijama.
Tačnost	Informacije u Izveštaju su dovoljno tačne i detaljne, i omogućuju zainteresovanim stranama da ocene učinak i rezultate organizacije.
Blagovremenost	Izveštaj se objavljuje redovno, a informacije su dostupne na vreme, tako da zainteresovane strane mogu da donose osnovane procene.
Jasnoća	Razumljivost informacija omogućuje stejkholderima lako korišćenje izveštaja.
Pouzdanost	Izvori i procedure kreiranja Izveštaja su objedinjeni, sačuvani i proverljivi, tako da daju kvalitetne i relevantne informacije.

Izveštaj o pregledu u ograničenom obimu izveštaja „Društveno odgovorno poslovanje i održivi razvoj 2013“**Rukovodstvu Titan Cementara Kosjerić d.o.o Kosjerić*****Obim angažovanja i odgovornost***

Izvršili smo pregled Izveštaja „Društveno odgovorno poslovanje i održivi razvoj 2013“ (u daljem tekstu: „Izveštaj“) Titan Cementare Kosjerić d.o.o. Kosjerić (u daljem tekstu: „Društvo“). Rukovodstvo je odgovorno za pripremu Izveštaja u skladu sa smernicama G3.1. Inicijative o Globalnom Izveštavanju (GRI) izdatim 2006. godine, kao što je navedeno u odeljku „Principi Izveštavanja“. Rukovodstvo je takođe odgovorno za definisanje ciljeva Društva u pogledu rezultata i izveštavanja o održivom razvoju, uključujući identifikovanje zainteresovanih strana i materijalno značajnih pitanja, kao i za uspostavljanje i održavanje odgovarajućih sistema upravljanja i sistema interne kontrole iz kojih se generišu informacije o rezultatima. Naša odgovornost je da izdamo ovaj Izveštaj na osnovu našeg pregleda.

Obavljene procedure

Obavili smo naše procedure u skladu sa kriterijumima ustanovljenim za preglede koji su definisani „Međunarodnim standardom za angažmane uveravanja 3000 - angažmani uveravanja koji nisu revizija ili pregled istorijskih finansijskih informacija (ISAE 3000)“ izdatog od strane Međunarodnog komiteta za revizorske i računovodstvene standarde (IAASB). Standard zahteva ispunjenje relevantnih etičkih zahteva (Etički kodeks za profesionalne računovođe izdat od strane Međunarodne federacije računovoda, IFAC), uključujući zahteve nezavisnosti, planiranja i obavljenja angažmana sa ciljem sticanja ograničenog uveravanja da Izveštaj ne sadrži materijalno značajne greške. Angažovanje na ograničenom pregledu Izveštaja o održivom razvoju se sastoji od ispitivanja, prevashodno lica koja su zadužena za pripremu informacija prikazanih u Izveštaju, i primene analitičkih i drugih procedura za prikupljanje dokaza, u zavisnosti od potrebe.

Te procedure obuhvataju:

- Poređenje informacija i podataka prikazanih u odeljku Izveštaja „O nama - danas“, sa odgovarajućim informacijama i podacima prikazanim u pojedinačnim finansijskim izveštajima Društva na dan i za godinu koja se završava 31. decembra 2013. godine, na koje smo izdali izveštaj 27. januara 2014. godine u skladu sa Zakonom o računovodstvu Republike Srbije;
- Analizu osnovnih procesa koji su u osnovi generisana, evidentirana i upravljanja kvantitativnim podacima prikazanim u Izveštaju. Posebno, obavili smo sledeće procedure:
  - Intervjue i diskusije sa rukovodstvom i zaposlenima Društva, u cilju prikupljanja informacija o informacionim tehnologijama, sistemima računovodstva i izveštavanja koji se koriste za pripremu Izveštaja, kao i o procesima i procedurama internih kontrola korišćenih za prikupljanje, kombinovanje, obradu i prenos podataka i informacija kancelariji zaduženoj za pripremu Izveštaja;
  - Analizu prateće dokumentacije, na bazi uzorka, koja se koristi u pripremi Izveštaja, u cilju potvrde pouzdanosti informacija prikupljenih kroz intervjue, efektivnosti procedura i njihove adekvatnosti u odnosu na poslovne ciljeve, kao i funkcionisanja sistema internih kontrola u upravljanju podacima i informacijama uključenim u Izveštaj;
- Analizu usklađenosti kvalitativnih informacija uključenih u Izveštaj sa smernicama G3.1. Inicijative o Globalnom Izveštavanju (GRI) izdatim 2006;
- Potvrdu procesa učešća zainteresovanih strana, sa stanovišta korišćenih metoda, kompletnosti učesnika i analize nalaza podataka u poređenju sa informacijama prikazanim u Izveštaju;
- Dobijanje pisma o reprezentaciji o usklađenosti Izveštaja sa smernicama G3.1. Inicijative o Globalnom Izveštavanju izdatim 2006. godine i o pouzdanosti i potpunosti informacija i podataka koji se nalaze u Izveštaju.

Building a better
working world

Naše angažovanje je planirano i izvršeno da bi se ostvario obim angažovanja. Nismo sprovedeli revizorske procedure i naše angažovanje je manje u obimu od revizije u skladu sa ISAE 3000 „Angažmani uveravanja koji nisu revizija ili pregled istorijskih finansijskih informacija“. Saglasno tome, sprovedene procedure ne pružaju uveravanje da bismo bili svesni svih relevantnih činjenica i okolnostima koje bi bile identifikovane prilikom vršenja revizije.

Zaključak

Na osnovu obavljenih procedura, nismo došli do saznanja koja bi ukazivala da Izveštaj nije pripremljen, po svim materijalno značajnim pitanjima, u skladu sa smernicama G3.1 Inicijative o Globalnom Izveštavanju izdatim 2006. godine, kao što je navedeno u odeljku Izveštaja "Principi izveštavanja".

Kao što je naznačeno od strane Rukovodstva u odeljku Izveštaja "Principi izveštavanja", Društvo namerava da nastavi sa proširenjem opsega izveštavanja u Izveštaju kroz dodatnu standardizaciju postojećih procedura za prikupljanje informacija i podataka.

Beograd, 21. jul 2014. godine

Olivera Andrijašević
za Ernst & Young d.o.o. Beograd

